© www.kjnt.ro/szovegtar

Halász Péter

A MOLDVAI MAGYAROK TAVASZI ÜNNEPKÖRÉRŐL

A húsvéti ünnepkör időbeli terjedelmét illetően a szakirodalomban megoszlanak a vélemények. A legtágabb értelemben az ünnepre való előkészületi időt is beleszámítva a farsang utolsó vasárnapjával kezdődik, s a pünkösd utáni szombattal végződik.[1] A legszűkebben értelmezve pedig virágvasárnaptól fehérvasárnapig, tehát mindössze két hétig tart ez az időszak.[2] A moldvai katolikus csángók szemléletét is figyelembe véve, jelen tanulmányunkban *a nagyböjt kezdetétől a húsvét utáni vasárnapig* terjedő időszakban vizsgáljuk a húsvétra való felkészülés, a húsvét és a némely helyeken kishúsvétnak is nevezett fehérvasárnap eseményeit, vallási cselekményeit, szokásanyagát és hiedelemvilágát.

A FARSANG UTÓJA

Valójában mégiscsak korábbról kell kezdenünk az ünnepkör bemutatását, hiszen már a farsang utolsó hetében történnek olyan események, amelyek a nagyböjtre való testi és szellemi felkészülést szolgálják. Ilyen a farsang utolsó vasárnapját megelőző *kövércsütörtök* – Pusztinában és Diószénben az egész hetet *kövérhét*nek nevezik[3] –, ami a farsang végére jellemző nagy evések kezdetét jelenti. Moldvában tehát nem a hamvazószeredát követő csütörtököt nevezik kövércsütörtöknek *(zabálócsütörtök, torkoscsütörtök, tobzódócsütörtök),* mint Székelyföldön, hanem egyértelműen a farsang utolsó csütörtökjét. Pusztinában úgy tartják, hogy ezen a napon hétszer – egyesek szerint kilencszer – kell enni, hogy *„kövéreggyünk meg"*. Ennek a napnak jellegzetes étele a *palacsinta* (kelt tésztából zsírban sütött lepény[4]), de tyúkot is vágnak. Vizanteán a *gömböst* (gyomorba töltött főtt bel-

[1] Manga 1979, 621.
[2] Dömötör 1964, 96.
[3] Hegedűs 1952, 165.
[4] Nyisztor 1997, 224.

sőségek) káposztával főzték. Süteményeket, *pánkót*, *bélest* is készítenek, italt vesznek elő. Vagyis főként olyan ételeket esznek, ami más, közönséges csütörtökön még véletlenül sem kerül az asztalra. Jelképes értékük van tehát ezeknek az ételeknek, nem csupán a test táplálását szolgálják. Hogy mennyire nem, azt jelzi a kövércsütörtöki ételek másik szerepe: szegényeknek, elesetteknek adnak belőle, *istennevében*. Ez pedig azért történt, mert minden Isten nevében ajándékozott dolog a holtak javát szolgálja, tehát a kövércsütörtöki étel is. Gajcsána-Magyarfaluban *halottak csütörtökének*, *hóttak csütörtökének*, Diószénben *halottak húshagyásának* nevezik ezt a napot. Ezekben a falvakban valamint, Pusztinán egyértelműen úgy fogalmaznak, hogy az ezen a napon, Isten nevében adott húsból hagynak húst a halottaknak. *„Legyen a hóttaknak, hogy ők es haggyanak húst"* (Magyarfalu). Szabófalván úgy tartják, hogy ezen a csütörtökön *„hattak a hultak húszt, nem mük"*.

Ugyancsak hangsúlyozottan bőséges, *rituális* étkezésre kerül sor a farsang utolsó vasárnapján, amit általában *húshagyó vasárnap*nak, Pusztinában *pirosvasárnap*nak neveznek Moldvában, de több helyen (Bogdánfalva, Diószén, Lábnyik, Magyarfalu, Nagypatak, Szabófalva, Trunk) *piroskavasárnapnak* mondják. Ilyenkor ugyanis *piroskák*at, egy különös, korábban csak ezen a napon fogyasztott, illetve ajándékozot, túróval töltött, vízben főzött, újabban zsírban kisütött süteményt készítenek. Diószénben a következőképpen csinálják: *„...a tésztát kiterítëttük, túrót tëttünk és tojást vértünk közéje szépën, édességet, sok mindënfélét, szagossat belétëttünk, és akkor asztám még annak jó íze volt. Akkor szépën kifősztük, bétëttük egy ullyan lábazsba, és szépen leraktuk őköt, betëttük a relbe szépën, s ottan mëkpirítottuk, s akkor kivëttük és osztogattuk úty tovább mindënkinek."*[5] A szomszédos Trunkon, ahol jóval szegényebb körülmények között élt a lakosság, még emlékeznek rá, hogy az öregek túró helyett kását tettek a piroskába.

A kövércsütörtök és a piroskavasárnap azonban csak előkészülete a farsang végét jelentő keddi *húshagyat*nak (*húshagyó, huashagyás, húszhagyász, farsang hagyattya)*, amikor a hangsúlyozottan bőséges étkezésen kívül – ismét tyúkot vágnak, gyakran töltenek – látványos mulatozásra is sor kerül. A tyúkba került tölteléket keménytojással, kenyérmasszával, rizzsel, s a tyúk apróra vágott belsőségeivel készítik és a töltött tyúkot a *kuptor*ban (kemencében) sütik meg. A moldvai csángó falvakban kenyértésztából *palacsintát* (lángost) is készítettek húshagyatra.

[5] Hegedűs 1952, 165–166.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

Ennek a két napnak, húshagyó hétfőnek és keddnek a moldvai magyarok körében különös jelentősége van. Széltében elterjedt mondájuk szerint a csatából késve hazaérkező Szent István (máskor Szent László) király kérte az Istentől (máshol a pápától), hogy engedje, ő is megülhesse, megünnepelhesse a farsang végét, *húst hagyhasson. „A jó Isten neki megengette, és keddén este a szüleivel húst hagyott."* [6] Gajcsána-Magyarfaluban úgy mesélik, hogy a háborúból hazatérő Szent István az édesanyjától kérte, hogy akkor legyen húshagyat, amikor ő hazaér. Azóta – mondják a csángók – a magyaroknál a húshagyó nem vasárnapon van (mint az ortodoxoknál), hanem kedden.[7] *„Mert az Isten így rendelte"* – mondják Lábnyikban. A Somoskán gyűjtött változat szerint *„Szent István király elment a verekedésbe, s meghagyta, hogy ha hét esztendeig nem jön haza, akkor adóggyék el a királjné. A lova figyelmeztette rá: – Mennyünk, mert a királjnénak van a nuntája. Indultak, kérdi a király lova: – Hogy mennyünk, mint a gondolat, vagy mint a szél? Feleli a király: – Úgy mennyünk, hogy neked se árcson. Aztán hogy tuttak, úgy mentek. Hogy odaértek, zúgott a muzsika, mert adódott a királjné. Mongya a király: – Jöjjön ide a királjné. Az odament, összetették a gyűrűjüket, s a gyűrük találtak. Akkor aszt mondta a királjné: – Szünnyék meg a muzsikának zengése, met hazajött a királj. S akkor az Isten még hagyott két napot a farsanghoz, hogy ő es vigaggyék. Ez az ő két napja. Azétt van nekünk így, katolikusoknak."*

Ezt a Szent István szerezte két napot ünnepelik a moldvai katolikusok a farsang végén. A Jugán melletti Nisziporest katolikusai úgy tudják, hogy azért van kedden a húshagyás, mert vasárnap az Isten nem volt otthon.

Húshagyatkor, vagyis kedden is szokás megvendégelni a szegényeket, jól tartani a muzsikusokat. Tekintettel arra, hogy Moldvában nem hamvazószerdát követően – böjtfelfüggesztéssel – tartják a kövércsütörtököt, kedden éjfélig minden zsíros ételt el kell pusztítani, hogy kárba ne vesszen. Több helyen emlegetik – félig-meddig tréfásan –, hogy a nagy mulatozásban kifáradva kedd este lefeküdtek aludni, de éjfél előtt felkeltek s még egy jót ettek. Ha mégis maradt valami étel, azt odaadták a cigányoknak. Rotundán úgy tartják, hogy csak hét évesnél fiatalabb gyermekek ehetik meg a húshagyó keddről maradt ételt. A húshagyókeddi étkezések bősége azonban elsősorban a családok módosságától függ, nem sok helyen okoz gondot a maradék. Csak Kickófalvából, Dzsidafalvából és Vizanteából van olyan adatunk,

---

[6] Hegedűs 1952, 71.(Pusztina)

[7] A mondával foglalkozott még Wichnann Györgyné 1907, 287–288. és Lükő 1936, 83–85., 1936a, 52.

hogy a húshagyó kedden megmaradt húsos ételt csütörtökön, illetve vasárnap megehették, de egy napon csak egy alkalommal.

Viszonylag keveset tudunk a húshagyókeddi mulatozással járó alakoskodás egykori, hagyományos formáiról. Mert amíg az eredeti jellegében kiveszett – vagy talán kipusztított – hejgetést felváltotta a hasonló funkciójú, de románból átvett, esetleg némileg magyarított uralás[8], addig a századunk elején még gazdagon virágzó farsangvégi maskarázás, hagyományos, kötött elemekből álló bolondozás mára szinte nyomtalanul eltűnt, pusztán a tánc maradt meg, de újabban az is „eldiszkósodott". Pedig a század első évtizedében Szabófalván még Szent István napjának nevezték ezt az alkalmat, ami nyilvánvaló utalás a mondabeli, két elnyert napra, s rendkívül archaikus elemeket tartalmazó *maszkázást*, mulatozást végeztek.[9] Ennek néhány homályos részlete ma már csak a legöregebb szabófalviak emlékezetében él: *„A legények köttek tyúkot a kalapjikra, s úgy mentek táncolni. Tettek maszkát, kacagtak. Legény vett vala katrincát, fusztát, sze vala tánc. Táncoltak a pojánán, kinn a Miszénél, hol jő le a mart."* Az 1920–1930-as évektől emlékező Erdős Szászka Péter azonban már nem beszél maszkásokról, csak a húshagyati táncról: *„Az kedd napján djet hadnak huszt, van tánc az ifju lyegén s lyánokból s ot a falu szélén meg nagyon kiszülnek fel s szépen táncolnak."*[10] A Szabófalváról a múlt század végén kirajzott Balusesten és Ploszkucénben már 30 esztendeje sem emlékeztek farsangvégi alakoskodásra, csak arra, hogy ilyenkor táncos mulatozás volt a falu szélén. Fontos adat ebben a témakörben a klézsei Hodorog Lucáé, aki az 1990-es évek elején még emlékezett arra, hogy fiatal korában húshagyókedden komédiázni jártak, s *„egy-egy csokor legén felmászkálódott, megkenték magikot koromval."*[11] Ezenkívül még Jugánból és a Szeret bal partján lévő Rotundából van adatunk arról, hogy a farsang *('cîslegi')* végén, húshagyatkor *('lăsat de sec')* régebben három napig tartott a tánc: vasárnap, hétfőn és kedden éjfélig. Jugánban medve jelmezesekre emlékeznek, Rotundán pedig arra, hogy a legények lánynak, a lányok legénynek öltöztek.

Eddig csak Trunkban találtam annak emlékére, hogy a népi emlékezet megőrizte a bőség és az ínség farsang végi jelképes küzdelmének emlékét. Idős emberek emlékeznek rá, hogy gyermekkorukban, 50–60 esztendővel ezelőtt szüleik *„mesézték"* nekik, hogy ha kimennek a határ egy kiemelkedő

---

[8] Faragó 1996, 53–64.
[9] Wichmanné 1907, 288–289.
[10] Erdős Szászka 1994, 50–51.
[11] Pozsony 1994, 240.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

helyére éjjel, *„csórélábbal"*, akkor ott hallanak egy *mózsikát*, s meglátják hogyan verekszik Csontkirály a Babkirállyal. *„Ottagyon tördeli a csontkiráj a babkirájnak a kezeit a csontokval. Éjfélig volt a csontkiráj, hogy ettük a pecsenyét, aztán indult a babkiráj. Csontkiráj haragutt a babkirájra, hogy immá minek jösz? Mét nem hacc el ingemet? Mi gyermekek hittük, s tátámék monták, ojan beszéd volt ni. Este monták: ne mennyünk, me nagyon sötöt van, uccse láttyuk, reggel meg aszt monták: már ementek onnan. Immá nincsenek ott a kirájok."*

Csupán Pusztinából van adatunk arra vonatkozóan, hogy húshagyat dologtiltó nap is volt. Eszerint kedd reggel már nem fontak, mert ha igen, „golyvásak lëszünk belőlle."[12]

A húshagyókeddi mulatozásnak Moldvában is az éjféli harangszó vetett véget.

A NAGYBÖJT

A hamvazó szeredától húsvétig tartó időszakot nevezzük nagyböjtnek, negyven napig tart és Jézus negyvennapos böjtölésére, kínszenvedésére, halálára emlékeztet.

Valamennyi, e kérdéssel foglalkozó irodalomban megtaláljuk a római katolikus egyház által parancsolt böjt szigorúságának fokozatos enyhítését és enyhülését, ami gyakorlatilag az ókeresztény idők óta tart.[13] Ugyanakkor a nagyböjt megtartásának népi gyakorlata azt mutatja, hogy a vallási elkötelezettséggel átitatott hagyományos kultúrában élő hívek önként és szívesen vállalták az önmegtartóztatásnak az egyház mindenkori előírásainál szigorúbb, a közösség által is helyénvalónak tartott és szentesített formáit. Különösen érvényesült ez az erősen vallásos, hitét – részben papjaik lelki idegensége miatt – mély bensőséggel megélő moldvai magyarokra, ma elsősorban az ötven esztendősnél idősebb nemzedékre. Moldvában, különösen az idősebbek közül sokan, amúgy is gyakran böjtölnek, egész esztendőn át. Általában a szerdai és a pénteki napokra fogadnak böjtöt, esetleg még keddre. Szinte mindenkinek magvan a maga fogadalma, ki a saját egészségéért, ki a családjáért, állataiért s ki tudja, még mi mindenért böjtöl ezeken a napokon. Így a nagyböjti önmegtartóztatás tulajdonképpen szervesen il-

[12] Hegedűs 1952, 66.
[13] A téma legalaposabb feldolgozása: Bálint 1976, 183–186.

leszkedik ehhez az életmódhoz és szemlélethez, legföljebb ilyenkor gondosabban, szigorúbban, tudatosabban böjtölnek.

„Régen nagyon böjtös volt a világ" – mondta egy asszony Vizanteán. Néhány évtizede még általános volt, hogy böjtben zsírt nem használtak, *faolaj*jal (olaj) főztek, húst pedig egyáltalában nem ettek. Farsang végén sok helyen eltették azokat a *fazakakat, kalányokat,* amit korábban használtak, s másokat vettek elő. A „régi öregek" még a tejet, a túrót és a tojást sem ették meg nagyböjt idején, mert *„az is vérből jő"* (Diószén). Szerdán és pénteken pedig egyáltalában nem ettek régen a nagyböjt heteiben.[14]

„Most harminc esztendeje csapták fel a papok a böjtöt" – mondta az 1990-es évek elején egy pusztinai asszony. A böjt szigorúságának enyhülése elsősorban két területen mutatkozott. Az egyik az úgynevezett *fehér eledelek* (tej, túró, tojás) tilalmának megszűnése, a másik pedig annak a szemléletnek az érvényre jutása, miszerint a nagyböjtben *„a vasárnap nem számít a böjtbe"*, vagyis akkor lehet húst enni. A moldvai katolikusok idősebbjének zöme azonban nagyböjt szerdáján és péntekén ma sem eszik tejet, tejterméket és tojást, egyéb ételekből pedig ha eszik is, ügyel, hogy napjában csak egyszer lakjék jól. Az egykor általános *böjtös ételek* is kivesznek lassan, a fiatalabbak inkább az étrend változatosabbá tételéért főzik, vagy pedig azért, mert koratavasszal amúgy sem igen akad a konyhára egyéb természetes alapanyag. Úgy látszik azonban, hogy a régebbi időkben is főként az idősebb korosztályhoz tartozók vették szigorúbban a böjtöt: egy ma már öregrendű magyarfalusi asszony úgy emlékezett vissza az 50–60 esztendővel ezelőtti nagyböjti időszakra, hogy *„mejik idősebb volt, bötölt, csak eccer ett egy nap."*

A legáltalánosabb böjti étel a *káposztalé pityókával, pujkásával,*[15] hagymával, valamint a *vízben főtt pergeletlen faszujka hagymával.*[16] A moldvaiak egyik fő ételének, a *galuskának*[17] készítéséhez nagyböjtben hiányzott a hús, különösen pedig a szalonna, ezért *bosztánmag*gal (tökmag), vagy *kendermag*gal vegyítették a kását. Az olajos magot mozsárban megtörték, megszitálták és összekeverték a kásával. Máskor a szitált kendermagot ráhintették a meleg *máléra* (puliszka), s úgy pótolták a zsírozót. Az összetört *(morzsált)*

---

[14] A 17. század derekán – Bandinus szerint – a moldvai katolikusok szerdán, pénteken és szombaton egész esztendőn át tartózkodnak a hús és a tejfélék evésétől. Vö. Domokos 1941, 515.

[15] kukoricakása

[16] zsírban való párolás nélkül

[17] káposzta vagy más levélbe töltött kukoricakása és apróra vágott, vagy darált szalonna, ritkábban hús

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

kendermagot vízben megmosták s az fehér lett, mint a tej s ebben tésztát főztek. Az ilyen ételt Pusztinában *morzsolt*nak nevezik. Tört dióbélből is készítettek galuskát. Jellegzetes és igen tápláló böjti étel Moldvában az összetört és megfőzött tök- vagy kendermagból készített *zsufa,* más néven *kakastej.*[18] De ezek az alkalmi zsírozók is inkább csak vasárnaponként kerültek a tálba, hétköznap cukorrépát, fehértököt sütöttek, káposztalevet ettek száraz *kenyervel.*

Nagyböjt idején megnőtt az erdőn-mezőn gyűjtött növények szerepe a táplálkozásban. Akik ismerték, azok szedték a legkorábban megjelenő gombát, a *szengyőrgombát* (Pusztina), kerestek *kígyóhagymát* (Butea). Tavasszal az első vadon termő, ehető növény a *szengyőrsaláta* (Ficaria verna), amelynek lelőhelyét Gajcsána-Magyarfaluban a *Szengyőrsalátás* helynév tartja számon.[19] A salátát felfőzött savóban készítették el fokhagymaszárral. Később kinőtt a *csihán, csilján* (Urtica dioica), amit régebben igen egyszerűen, rántatlanul készítettek el, s tormával fogyasztották. *„Úgy ettük, mint a récék"* – mondta egy pusztinai asszony. Újabban már búzalisztet tesznek a megtört csalánra s *faolajjal* (olaj) megrántják. Nagyböjt idején sok szárított gyümölcsöt esznek: aszalt meggyet, szilvát, somot, cseresznyét, vadalmát, gombát.

Nagyböjt idején régebben nemcsak a zsírtól és a hústól tartózkodtak. Voltak, különösen az idősebbek között, akik a negyven nap alatt nem ittak szeszesitalt, s a kocsmákban régebben ilyenkor nem szólt a zene. Nagyböjt idején régen guzsalyasba sem jártak, csak otthon szőttek. Bált pedig éppenséggel nem tartottak nagyböjt idején. Csak Rotundán mondták, hogy a részegesek ültek le hamvazószerdán inni, *hogy jobban nőjjön a kender.* Volt aki a butát is elvitte a kocsmába. Régebben kereszteltek ugyan nagyböjt idején, de a keresztelést követő vendégeskedés, eszem-iszom, a *kumetria* – Pusztinában *radina* – elmaradt. A *kumetria* böjtkori elhagyása azonban a mind nagyobb számú keresztszülőktől elvárt ajándékozás elmaradásával jár. Ezért egyre több faluban inkább a nagyböjt utánra halasztják a keresztelőt, föltéve, ha a gyermek egészségi állapota ezt lehetővé teszi.

Nagyböjtben gyakrabban járnak a hívek a templomba. Régebben szinte minden nap, újabban csak szerdán, pénteken és vasárnap mondják végig a keresztútját, főként az asszonyok. Tíz-tizenöt esztendeje még a papok is velük imádkoztak, újabban azonban megtakarítják ezt a fáradságot. A filiák-

[18] Bővebben lásd Halász 1973, 341–345.
[19] Halász 1981, 22.

ban pedig (pl. Kicsiszaloncon, Ripán) – legföljebb a deák segítségével – a hívek mindig is maguk imádkoznak a nagyböjti péntekeken.

HAMVAZÓSZERDÁTÓL VIRÁGVASÁRNAPIG

A nagyböjt első napját a moldvai magyar települések lakói túlnyomó részben *hammas szeredának*, a Román környéki csángóknál *hammasz-szarada*-nak[20] nevezik. Csupán Magyarfaluból és Diószénből van olyan adatunk, hogy *hamvazó szeredának* nevezték volna a nagyböjt első napját.[21]

Ezen a napon mindenki azon igyekszik, hogy eljusson a templomba valamelyik misére és *hammazóggyon*. Ehhez a pap rendszerint az előző esztendőről maradt, virágvasárnapkor szentelt *pimpót*, vagy ahogy Szabófalván mondják, *maskaskát* (fűzbarka) elégeti, és a megszentelt hamuval a mise kezdetén keresztet rajzol a templom középső útján, vagy az oltár előtt gyülekező, bűnbánatot tartó hívek homlokára. Acélfalván a pap a misét megelőzően a templom előtt égeti a pimpót, majd beviszi s ott egy asztalon megszenteli. Diószénben száldokfából égettek hamut. Bogdánfalvából ismeretes az a gyakorlat, hogy a temető régi, már kitört keresztjeit égették, s az így kapott hamuval hammazódtak. A homlok behamuzását *„...annak az emlékére teszi, hogy fődből lettünk s hamuvá válunk* – mondta egy pusztinai asszony –, *de nem erőst értyük, mert* ***rományul*** *mongya a pap.*" Érdekes, hogy a magyarul már nem tudó, Buteában élő asszony sem értette, mit mond ilyenkor a pap, szerinte olaszul beszélt. Csak egy dzsidafalvi idős asszony tudta idézni a pap szövegét: *„Adu-ți aminte, omule, de cele de pe urma în veci nu vei păcătui"* (Emlékezz, ember, az utolsó dolgokra és nem fogsz soha vétkezni). Rotundán úgy emlékeznek, hogy a pap azt mondja: *„Praf ești și-n praf te vei întoarce"* (Porból vagy és porrá válsz). *Hammas szereda napját* a már csak románul beszélő csángók *Miercurea cenușie*-nek, vagy *Spălăcanie*-nek nevezik (Acélfalva, Butea, Dzsidafalva). Nyilvánvalóan a sokfiliás plébániák idejéből maradt meg annak az emléke, hogy mikor a pap nem jutott el hamvazó szeredán valamelyik faluba, akkor a *deák hammazott;* ha pedig kántor sem volt, akkor a hívek a tavaly szentelt pimpóból *„maguk égettek hamut, újukkal belenyúltak és úgy vetettek a homlokukra keresztet"*.[22] Hasonlóképpen történt a „hamvazkodás" Gajcsána-

[20] Wichmann 1936, 53.
[21] Bosnyák 1980, 120.
[22] Bálint 1976, 187.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

Magyarfaluban is azelőtt, hogy plébániás hely lett volna: a virágvasárnapi szentelt *bingyót* a deák és a harangozó megégették, s *„mikor mentünk a templomba, belemártottuk a kezünket a hamuba, s azzal vetettük a keresztet. Le vót tével a hamu tányérban az ótárra, s ment mindenki."*

A miséről hazatérve az asszonyok hamuval kifőzték a *fazakakat* és a kanalakat. Ez még abban az időben és ott volt általános, amikor és ahol – egy-két emberöltővel ezelőtt – *fődből készült*, vagyis cserép edényekben főztek és *fakalánval* ettek. Ezeket akkoriban valóban csak a zsírt oldó hamulúggal lehetett tökéletesen megtisztítani, zsírtalanítani, szemben a fémből készült edényekkel és evőeszközökkel, amiket homokkal súroltak tisztára. Klézsén az edényeket a múlt esztendei szentelt pimpó hamujával *fenték* tisztára.[23] Burjanestről, Buteából és Pusztinából van olyan adat, miszerint a hamvazószerdán kisúrolt edényeket feltették a padlásra, s egész nagyböjt idején más edényeket, kanalakat használtak.

A kenderrel való társasmunkák tekintetében a farsang végéig a fonás járta, akkorra be kellett fejezni. Húshagyatban már nem illett fonni, nagyböjtben pedig nem jártak fonóba, hiszen olyankor tilos az ének, a tánc, a vidámság. Hammazó szeredán kezdték el a szövést.[24]

A hitéletbeli változás egyik jele, hogy farsang idején az *örvendetes olvasót*, nagyböjtben pedig a *fájdalmas olvasót* imádkozzák.

Hammas szereda tehát a nagyböjt első napja, s ezt csaknem olyan szigorúan veszik, mint nagypénteket. Rendszerint *káposztaleves kását* készítenek, de abból is csak egyszer esznek ezen a napon, s akkor is úgy, hogy ne lakjanak jól. Bogdánfalván és Magyarfaluban csak *napszentület* után ettek. Hamvazó szerdát *„úgy tartottuk, mint nagypénteket"* – olvashatjuk Diószénről. A nap megkülönböztetett jellegét hangsúlyozzák azzal is, hogy hamvazó szeredán *„nem dolgoztunk, a jószágot nem kénoztuk."*[25]

A Magyar Néprajzi Lexikonban a *csonka hét*ről azt olvashatjuk, hogy a nagypénteki csonkamiséről néhol így nevezik a nagyhetet.[26] Ezzel szemben a Tázló és a Beszterce menti falvak „székelyes csángói" a nagyböjt első, valóban csonka, hamvazószerdával kezdődő hetét mondják *csonkahét*nek (Lészped, Pusztina. Frumósza, Szerbek). Ugyanakkor Hegedűs Lajos már többször idézett könyvének szójegyzéke a MNL-beli értelmezést adja meg, miszerint a *csonkahét*, olyan hét, amelynek egy része ünnepre (karácsonyra,

[23] Pozsony 1994, 240.
[24] Hegedűs 1952, 67.
[25] Bosnyák 1980, 120.
[26] Manga 1980, 686.

húsvétra) esik.[27] Tekintettel arra, hogy Hegedűs csaknem fél évszázaddal ezelőtt vette fel a szövegeit, elképzelhető, hogy a „csonka hét" nála fellelhető értelmezése a helytálló, ilyen értelemben használják a Somoskán élő magyarok is. Ez a téma tehát további kutatást igényel. Annál is inkább, mert Bálint Sándor szerint is *általában* a hamvazószerdát követő hetet nevezik csonkahétnek.[28] Hogy ez a megnevezés mennyire nem egyértelmű, azt mutatja, hogy a Szeret bal partján fekvő Diószénben a virágvasárnapot követő nagyhetet mondják csonkahétnek, míg a közvetlenül mellette, a Szeret jobb oldalán lévő Trunkban a hammas szeredától vasárnapig tartó időszakot nevezik így. A Gajcsána-Magyarfaluban élő csángók szerint csonka héten *„nem szabad fonni, mert megtekeresedik a csirke, a juh, megeszi a kendert a moly, a kukac a húst."*[29]

A nagyböjt hetei közül a moldvai magyarok a *csonkahéten* kívül csak az utolsó négyet illetik külön névvel, a második és a harmadik hetet legföljebb *böjt második* és *böjt harmadik heté*nek mondják.

Bogdánfalván a bőjt harmadik hetét *bőtközép*nek nevezik. Akkor *„olvassszák a tyukmonyokat, hogy huszétra legyen szok tyukmony, hogy tuggyák mennyit kell bojélni, mennyi kell a kozonákhoz, mennyi mászhoz."*

A nagybőjt negyedik hetét a Tázló és a Beszterce mentén élő székelyek *facsaros* (vagy *tekeres*) *hétnek,* az utána következő vasárnapot pedig *facsaros vasárnap*nak nevezik. Ugyanúgy tartják számon Dzsidafalván is. Ezen a héten nem ültetnek kotlót, mert *facsarosak,* nyomorékok lesznek a csirkék, kitekeredett lesz a nyakuk, vagy a lábuk. Más moldvai csángó falvakban a húsvét után való hetet nevezik *tekeres hétnek,* amikor nem szabad kotlót ültetni. Érdekes, hogy a Szabófalva mellett lévő Kickófalván éppenséggel a húsvét előtti nagyhetet nevezik csavaroshétnek *(săptămâna sucită).* Valószínű, hogy itt a valamikor egységesen a nagyböjt negyedik hetéhez kötődő hiedelem gyakorlatának és ismeretének halványodásából következő időbeli bizonytalanodásnak lehetünk a tanúi.

A Szeret menti csángó falvakban általános gyakorlat, hogy a virágvasárnap előtti hetet *sükethé*tnek, a hét eleji vasárnapot pedig *süketvasárnap*nak nevezik (Diószén, Magyarfalu, Trunk). A Bogdánfalván, a Pusztinán és a Nagypatakon élő csángók szerint azért nevezik így ezt a hetet, mert ekkor Szűz Mária *semmit sem hallott* Jézusról. Az „északi csángóknál" *szükethiet* a neve ennek az időszaknak, s úgy tartják, hogy ezen a héten senkinek nem

[27] Hegedűs 1952, 310.
[28] Bálint 1976, 188.
[29] Hegedűs 1952, 310.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

szabad megmosnia a füleit, mert megsiketül. Ugyancsak szabófalvi vélekedés szerint aki ezen a héten mosakszik, az megsüketül.[30]

Általánosabban ismert a rákövetkező *feteke hét* és *feteke vasárnap* elnevezés. A magyarul már nem tudó északi csángóknál *duminica patimilor* (szenvedések vasárnapja) ennek a napnak a neve, mert akkor kezdődtek Krisztus szenvedései. Ezen a vasárnapon takarják le az oltárképet és a keresztet fekete lepellel. Amióta elhagyták a hagyományos viseletet, ezen a napon sötétebb ruhában mennek a misére.

VIRÁGHÉT, VIRÁGVASÁRNAP

A nagyböjt hatodik, utolsó előtti hete a *virághét*, amit *virágvasárnap* zár le. Ezt megelőzi a *virágcsütörtök*, a *virágpéntek* és a *virágszombat*. Csak Pusztinából ismeretes, hogy régen virágszombaton vagy virágvasárnap *mátkásodtak, mátkázódtak* a házasulandók. *Kézfogónak* is nevezték ezt az eljegyzéshez hasonló eseményt, amely semmi esetre sem azonos a fehérvasárnapi mátkaváltással, tartalma azonban nincs részletesen feldolgozva.

Sokkal elterjedtebb a moldvai magyarok körében a *pimpószentelés*. A pimpó a különböző fűzek barkájának egész Moldvában elterjedt magyar neve, virágvasárnapra azonban elsősorban az úgynevezett *pimpófa*, a kecskefűz (Salix caprea) barkás ágát viszik szentelni. „A pimpószenteléssel – mondják – arra emlékeznek, amikor kezdődtek Jézus Krisztus kénjai, mikor ment bé abba a városba s evvel fogatták." (Pusztina). Van a *pimpónak* egy több helyen is ismert (vagy legalábbis sejtett) meséje Moldvában, amelynek legteljesebb változatát Diószénben találtam. *„Jézus, mikor volt hogy keresték őt, akkor monta a sipkefának, hogy hajoljon le így, rejcse őt. S az nem hajlott le. S akkor monta Jézus; no, amejik elhalad melletted az egész, letöpjen. No, s ha elmennek, nem letöpik s szitkolóznak? Átalhaladott aztán Jézus egy patakon, s a pimpó lehajlott, s rejtette. S monta Jézus: no, tőled nélkül ne máj legyen szolgálat a misén. S akkor azétt mennek virágvasárnap az asszonyok pimpóval a misére."*

A szentelnivaló pimpó gyűjtésének nincsenek kötött keretei. Csak Jugánból és Magyarfaluból van olyan adatunk, hogy a virágvasárnapot megelőző napon, *virágszombaton* gyűjtötték a szentelni való pimpót. Gyermekek szedik, felmásznak érte a fára. Van, ahol a paphoz viszik a gyermekek, aztán ő osztja ki a megszentelt ágakat. Vizanteán ez a *megyebíró* dolga.

[30] Wichmann 1936, 137.

A szentelésig hűvös helyen tartják a pimpós fűzfaágat, hogy virágvasárnapra ne nyíljék ki a barka. De egyébként is az a rendje a dolgoknak, hogy szentelés előtt nem szabad bevinni a pimpót a házba, mert akkor nem tojnak, vagy *eltojnak a tyúkok,* illetve hogy jobban *kőccsenek a kotlók.* A megszentelt pimpónak azután már benn volt a helye a házban, mégpedig igen megbecsült helyen, a *kép után,* vagyis a szentkép mögött. Ügyelni is kellett rá, hogy a szentelt pimpó „ne essen a földre, ne *tapodóggyék.*"

Virágvasárnapon valamennyi misén szentelnek pimpót. Régebben ilyenkor megkerülték a templomot, ezt egyre több helyen elhagyják, ami az idősebb hívek nemtetszését váltja ki. Acélfalváról, Bogdánfalváról, Buteából, Dzsidafalváról, Frumoszából, Jugánból, Kickófalváról, Magyarfaluból, Pusztinából, Szabófalváról és Vizanteából van adatunk arról, hogy pimpószenteléskor még a közelmúltban is megkerülték a templomot. A helyek sokfélesége mutatja, hogy a szokás főként a helybéli paptól függ. Maga a szentelés vagy a templom előtt, a szabadban történik (pl. Kicsiszalonc, Pusztina, Szerbek), vagy benn a templomban úgy, hogy a hívek középen állnak két sorban (pl. Diószén). Esetenként egyéb növényeket is szenteltek virágvasárnap.

A virágvasárnapi pimpószenteléskor esedékes templomkerülés érdekes mozzanata volt a pap és a deák (kántor) dramatikus jelenete. Ez a szokás elsősorban a ma is magyarul beszélő településeken élt egészen a közelmúltig, gyűjtéseim során Frumószán, Pusztinán, Vizanteán, Magyarfaluban, Trunkon, Bogdánfalván és Szabófalván találkoztam vele, vagyis széles körben elterjedt volt. Lényege, hogy a templomkerülést követően a deák bemegy a templomba, s bezárja az ajtót, a pap pedig kívülről a keresztteł háromszor *megverte* a templom ajtaját, közben imádkozott. A harmadszori *zörgetés* után a deák beeresztette a papot és a híveket.

A szentelt pimpó sok mindenre használatos, elsősorban bajelhárításra szolgáló szentelmény. Felhasználásának egyik területe a *nagyidő,* a vihar eltérítése. Mikor *„nagyidő, csattanás, miféle közeledik, görget, jegel, reatesszük a tűzre a szóbában* (tüzelőhely) *a szentelt burjányokat, hogy ne jőjön a jég."* (Pusztina). Felhasználásának másik területe a gyógyítás. Megijedt, fülfájós gyermeket, de olykor felnőttet is ezzel füstölnek meg. Közvetlenül a szentelés után, a templomban le kell nyelni a szentelt pimpóból három szemet *gelka* (torokgyík, diftéria) ellen, hogy *ne sérjék a nyakad.* Frumószában, mikor sütöttek valamit, egy ág szentelt pimpót tettek a kemencébe. Állatok gyógyítására is használják: Diószénben, Dzsidafalván, Lészpeden[31], és bi-

[31] Bosnyák 1980, 120.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

zonyára máshol is szentelt pimpóval füstölik a tehén tőgyét ellés után, hogy a teje el ne menjen, vagy meg ne romoljék. Bogdánfalván a miséről hazatérők megveregetik állataikat a szentelt pimpóval, hogy a betegségtől megvédjék őket.[32]

Bálint Sándor – Andrásfalvy Bertalanra hivatkozva – megemlíti, hogy Klézse csángó legényei virágvasárnap belefújnak *tilinka* nevű fűzfasípjukba, s *habajgatnak*. Ennek célja – mint mondják –, hogy a halottak is meghallják és várják a húsvéti feltámadást.[33]

A NAGYHÉT

A nagyhét „a húsvéti előkészületnek és vallásos megindulásnak, olykor telítettségnek testi, de főleg lelki tisztálkodásnak ideje, alkalma még a század elején is" – írja Bálint Sándor.[34] Ugyanezt fogalmazta meg egy pusztinai asszony is, csak éppen jelen időben, az 1990-es években: *„Nagyhéten készülünk. Csináljuk a tisztaságot s bőtölünk."*

Nagyhéten szigorodik a böjt. Úgy tűnik, hogy a népi hagyomány halványodásával és a vallásosság lanyhulásával a nagyböjti cselekmények és a kapcsolatos lelki, hangulati elemek a nagyhétre szorulnak vissza, akkorra koncentrálódnak. De úgy is mondhatjuk, hogy az intenzív vallásosságnak a moldvai csángók körében is megfigyelhető visszaszorulásával egyre inkább csak a nagyböjti áhítat mindenkor legmagasabb, nagyhéten jelentkező csúcsai maradnak jól felismerhetők. *„Nagyhéten bármit szabad dolgozni, de enni nem szabad, böjtölni kell* – mondta egy Nisziporest-i asszony, aki már csak románul beszél –, *aki keresztény, az böjtöl, csak a hitetlenek és a részegesek nem böjtölnek."* Egyre többen hangsúlyozzák, hogy a nagyhéten megtartják a böjtös szokásokat, ami legalábbis arra enged következtetni, hogy a nagyböjt korábbi heteiben „nem erőst" tartják. *„Úgy szerettyük, hogy natyhétbe ne együnk pisinyét delok* (húst egyáltalában), *eszünk johutúrót, tyukmonyt vagy ünőtúrót, pityókát, babot"* – mondta 1996-ban egy 54 esztendős kelgyeszti asszony, akinek két fia is katolikus pap, de azért nagyhéten is megeszi a tojást és a túrót, holott az egy nemzedékkel idősebbeknél ez még ma is tiltott étel a húsvétot megelőző héten. Magyarfaluban mondták, hogy nagyhéten nem csak a *böjtnapokat* (hétfő, szerda, péntek), hanem az úgy-

[32] Fazakas 1997, 333.
[33] Bálint 1976, 201.
[34] Bálint 1976, 202.

nevezett *édesnapokat* (kedd, csütörtök, szombat) is megtartják. A Bákó környéki csángóknál általános, hogy nagyhéten – a középkorúak egyre inkább csak nagypénteken – nem esznek *csihánt, csiljánt*, nem használnak ecetet, annak emlékezetére, hogy Jézust annak idején csalánnal verték, s a keresztfán ecettel itatták.

Nagyhéten széltében takarítják a házakat, az *életeket* (udvarokat) főként szerdáig, de a temetőt nem. Ha csak tehetik, különösen az asszonyok, a fiatalok és a gyermekek naponta mennek misére. *„Készülünk a lelkünkvel es."*

NAGYSZEREDA

A nagyhét két első napja „rendesen telik", vagyis a szokásos módon munkálkodnak: ellátják az állatokat, a mezőre mennek, kinek mi dolga van, ámbár vannak, akik ezen a napon már nem fogják be a marhákat. Csupán abban különböznek ezek a napok a többi hétfőtől és keddtől, hogy a családból többen mennek el valamelyik napszakban a misére, bűnbánatot tartanak.

Nagyszereda a betegek gyóntatásának a napja. Ilyenkor a pap elmegy a házakhoz, s azokat, akik nem tudnak felkelni, meggyóntatja. Ennek Moldvában megkülönböztetett jelentősége van, mert a csángók papjai a jól jövedelmező vízkeresztkori házszenteléstől eltekintve, nem szoktak megfordulni híveik otthonában.

A nagyhéten esedékes *Pilátus-verés* emlékére több moldvai csángó faluban sikerült ráakadnom. Az a körülmény, hogy e népszokásra emlékező falu között vannak Román-környéki ún. északi csángó falvak (Acélfalva, Butea, Dzsidafalva), Bákó-környéki ún. déli csángó falvak (Bogdánfalva, Nagypatak, Somoska, Trunk), továbbá Tázló és Tatros-menti székelyes-csángó települések is (Pusztina, Szitás), arra enged következtetni, hogy a Pilátus-verés régebben általánosan ismert volt Moldva katolikus lakossága körében. Acélfalvában és Buteában úgy emlékeztek, hogy vesszővel verték ilyenkor a padlót, máshol az öklükkel, esetleg kővel. Pusztinában a visszaemlékezések szerint az 1950-es évek elején veszett el ez a szokás, nevezetesen akkor, mikor megépült a mai templom. Acélfalván pedig egy pap, név szerint Carol Socol tiltotta el, aki az 1930-as évek elejétől 24 éven át működött a faluban. Szitásban azonban mind a mai napig élő gyakorlat ez a – náluk *zsidóverésnek* nevezett – szokás. Nem mindenhol kötődik egyértelműen nagyszeredához ez a gyakorlat, van ahol úgy emlékeznek, hogy nagycsütörtökön, másutt

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

nagypénteken került rá sor. Bogdánfalván a nagypénteki szentmisét nevezték *dobogószvecsernyének.*[35]

Pusztinában a következőképpen mondták el a Pilátus-verést: *„Nagyszeredán, nagycsütörtökön és nagypénteken a pap reggel mondott misét, este vecsernyét. Mikor a vecsernyét kivégzette, akkor letérdelt az ótárnál s imádkozott. Krisztus keresztfája alá volt tével, s gyertyákval meg volt rakval. Egyik felől kilenc, másik felől kilenc. Mikor a pap végzett az egyik imádságval, nezett a deják (*kántor*) felé, s az alított (*oltott*) le egyet. Mikor a pap esent imádkozott, még egyet. A pap monta ezeket a pásziumokat, s a deják mindegyik után eloltott egy gyertyát. Mikor eloltotta az ótáron az egészet, csak egy maradott Krisztus keresztfája tetején. Azt a deják kivette, s hátrament vele az ótár után. Mikor elfogyott a gyertya, akkor a pap letérgyelt az ótárnál, s a kezivel mekkopocsolta (*megkopogtatta*) az ótárt. S a kölykök a kujokikval (*öklükkel*), ahogy csak tutták, döngették a templom padlását (*padlóját*). Az vót a padlásverés, akkor verték meg a Pilátust. Mi gyermekek nagyon szerettük, úgy futtunk az esti misére, hogy verjük a Pilátust. Az emberek a kujokukval verték, a kölkek még vittek követ es. Néhány minutáig verték, három este. Az új templomban már nem verték Pilátust, 1954-ben."*[36]

Sokat elárul a szokás jelképes tartalmából egy trunki asszony visszaemlékezése: *„Nagyszeredán, amikor gyermek voltam, eloltották az egész gyertyát, s mikor mentek rá Jézusra a tolvajok, hogy fogják el, akkor dobogtattunk."*

Diószénban nagyszeredán nem adnak ki a háztól tüzet, akárki kérte. Igaz, hogy semmilyen szeredán nem adtak szívesen tüzet.

Nagycsütörtök

A nagyhéten szerdáig még lehet szántani – vallják a moldvai katolikusok –, nagycsütörtökön már nem éppen, nagypénteken pedig valósággal *vétek.* Fokozódnak a megváltó szenvedései, mélyül a gyász, magasodik az ünnep. Nagycsütörtöktől még a nagyböjt tilalmait félvállról vevők sem esznek húst. A fő étel a *pityóka* (burgonya), valamint a *bab,* vagy ahogyan a székelyes csángók mondják: *faszujka.* De rántatlanul, *pergeletlenül* eszik – ahogy Külsőrekecsinben hallottam.

Nagycsütörtökön *kezdődnek a nagynapok.* Délután vagy este tartják a nagymisét, attól is függően, hogy helyben van-e a parókia, vagy filiáról van

[35] Fazakas 1997, 334.
[36] László Katalin, Pusztina (sz. 1927)

szó. Fél évszázada, mikor jóval kevesebb katolikus parókia volt Moldvában, még a nagyhéten, de sokszor még húsvétkor sem jutott el a pap minden településre. Így aztán gyakran előfordult, hogy nagycsütörtökön csak a *deják (diják, dzsihák)*, vagyis a kántor mondott vecsernyét, de még ma is így van például a pusztinai plébániához tartozó Kicsiszaloncon, vagy Kukujecben.

A nagycsütörtök délutáni vagy esti mise *farkán* (végén) *elmutálják* (elhelyezik) az oltáriszentséget. Ez a *szencségmutálás. „Akkor volt Jézusz vacsorája. S akkor az egész meg kell induljon, mind áldozunk, s áldozunk, s Krisztust elmutálják más helybe."*[37] A mellékoltárt erre az alkalomra feldíszítik, mégpedig a moldvai katolikus templomok mai, mintegy 15–20 esztendeje elterjedt, minden hagyományos értéket levetkezett, a papok által terjesztett „újstílusú" templomzenei silányságokhoz igazodóan ízléstelen, talmi, rikítóan csicsás módja szerint készült tarka, virágos szőttesekkel, vásári szőnyegekkel, művirágokkal. A giccsnek ebben a nagyhét végi tobzódásában csak a műanyag edényekben csíráztatott búza friss zöld színe képviseli az emberit, a természetest.

A mellékoltárnál, ahová nagycsütörtökön az oltáriszentséget hozzák, néhány évtizede még egész éjjel, s másnap nagypénteken egészen estig folyamatosan virrasztottak és imádkoztak. *„Sütörtök esztétől vala a könyörgész"* (Jugán). A nagyoltárt *levetkeztetik,* csak a puszta deszka marad. *„Krisztus meg van halva, s oda temetik a kicsiótárhoz. Eldugják oda, s imádkozik mellette a világ"* (Pusztina). *„Péntek estig őrözték, mint ha valaki meg van halva"* (Szerbek). Nem véletlen, hogy Pusztinában, Diószénben *virrasztásnak* nevezik ezt a nagycsütörtökről nagypéntekre virradó éjszakai imádkozást, amikoris az emberek úgy váltották egymást, mint a halott mellett. Régebben a pap is résztvett a virrasztáson, de újabban már nem. Sőt legújabban már a templomot sem hagyják nyitva nagycsütörtök éjjelén, csak éjfélig engedi a pap a szentségimádást. Méltatlankodnak is miatta a pusztinaiak, mert úgy tartják, hogy *„ha oda éjjen kimégy, s az olvasót elkerülöd, az nagy érdem."*

A nagycsütörtöki szentségmutálást követően megszűnt a harangszó, s egészen a nagyszombati feltámadásig nem harangoznak. A harangok elnémulását a különböző csángó falvakban eltérően magyarázzák. Pusztinában hallottam a legracionálisabb magyarázatot: *„mikor Krisztust felfeszítették, akkor nem volt harang"*. Más értelmezések szerint azért nem szólnak e három napon a harangok, mert *„Krisztus urunk szenved"* (Csíkfalva, Kicsiszalonc), ilyenkor *„a szenteknek el van takarva az arcuk"*(Klézse). *„Azért nem*

[37] Kotyor Péterné, Külsőrekecsin (sz. 1933)

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

harangoznak, mert Jézus meg van halva, meg van kötözve, az antikrisztus uralkodik" (Külsőrekecsin). Magyarfaluban úgy tartják, hogy csütörtöktől azért tókálnak, mert akkor *„bé van menve Krisztus Szent Mihály arkangyallal a pokolba, hogy kössék le Lucifert, amelyiket lehajtottak az égből."*

Nagycsütörtök estétől a harangszót két fadarab összeverésével keltett zaj helyettesíti. Ezt a műveletet a moldvai katolikus falvak túlnyomó részében a román *toacă* szóból származóan *tókálásnak* nevezik. Így mondják az ún. északi csángó falvakban (Butea, Jugán, Kelgyeszt, Rotunda, Szabófalva[38]), valamint valamennyi ún. déli csángó településen és a székelyesnek nevezett csángóknál is. Csak a Tázló melletti Kicsiszaloncon és Pusztinában találkoztam a *kerepelés, kelepelés* kifejezéssel, noha a zajkeltés módja pontosan megegyezik a többi faluban tókálásnak mondott technológiával. Ez pedig általában úgy történik, hogy egy vagy két, végeiknél felfüggesztett, kb. 80–100 cm hosszú, 30–35 cm széles, 3–3,5 cm vastag deszkát ütnek kelepelésszerű ritmusban két *csókánval, csókánkával* (fakalapáccsal). A kelepelő juhar- vagy bükkfából készül, mert az jól szól. Ettől eltérő készséget használnak Kelgyeszten, ahol *két botoskát vernek;* valamint Külsőrekecsinben, ahol *rázzák s ësszecakkol a két fa.*

Általában nagycsütörtökön délután fognak hozzá a húsvéti tojás festéséhez, valamint írásához, de voltak, akik szombatra hagyták. Magyarfaluban szigorúan veszik, hogy a veres tojásnak *meg kell kapnia a tókaszót,* ezért ha szombatra is hagyják, legalább egyet már csütörtökön *megbojélnak.* Általános vélemény, hogy nagypénteken *vétëk* tojást festeni és írni. Pusztinában úgy tartják, hogy a nagypénteken festett tojás megbüdösödik. Régen a húsvétra (és mátkaváltásra) készített tojást kizárólag veresre festették, egyéb színek csak újabban, a szintetikus bolti festékek beszerezhetőségével jöttek divatba. A húsvéti tojás veres színét általában a megfeszített Krisztus lecseppent vérével hozzák összefüggésbe. *„Azért **veresíttyük** a tojást, mert Jézus vére értünk hullott" (Csíkfalva). Onyesten mesélték talán a legszebben: „...amikor Krisztus fenn volt a kereszten, asszonyok mentek oda imádkozni. Krisztus töviskoronájáról a vére lecsordult és megfestette azokat a tojásokat, amiket egy kosárban letettek volt a kereszt mellé."*

A tojás festésére a moldvai csángó falvakban hagyományosan többféle természetes festőanyagot használtak. A legáltalánosabb a *hajma* (vöröshagyma) *héja* volt, ettől rozsdabarna színt kaptak. Ehhez megfőzték a hagymahéjat, s beletették a *tyukmonyt* (tojást). Egy-két marék hagymahéj elegendő 20–30 tojás megfestésére. A hagymahéjjal festett tojás nem fog.

[38] Wichmann 1936, 152.

Csak Jugánban hallottam, hogy főzés helyett két-három napig áztatták a hagymahéjat. A vörös szín más árnyalatát kapták, ha az almafa *héjával* (kérgével) festették a tojást (Kicsiszalonc, Külsőrekecsin, Onyest, Pusztina, Szerbek és általában a Tatros mente).[39] Ha a kérgétől megtisztított vadalma fáját főzték, a kapott lé *sárigra* (sárga) festette a tojást. Színeztek még *pozsárnyicával* (Hypericum perforatum) (Butea, Csíkfalva); *sulyfűvel* vagy *szulyfűvel* (Origanum vulgare) (Külsőrekecsin, Tatros mente)[40], ilyenkor sötétveres, *feketeszeg veres* színt kaptak. Festettek a *retyicika fűz* kérgével (Pusztina), *kutyatejjel* (Butea és a Tatros mente), *hársfavirággal* (Kelgyeszt, Nisziporest) és különböző egyéb fák kérgével.

A festésen kívül *írták* is a tojásokat, elsősorban mátkázó vasárnapra, de néhány helyen húsvétvasárnapra is. A tojás írása hagyományosan *rajviaszszal, iuszval* történt, amibe rendszerint kormot kevertek. Az írást *kesicével* végezték. Ez úgy készült, hogy valamilyen könnyen hajlítható fémből kicsi csövecskét formáztak, abba néhány disznószőrszálat húztak, s a csövecskét jó erősen egy arasznyi *facskába* erősítették.

A viasszal való tojásírás kétféleképpen történhetett. ***a.*** Fehér tojásra írták kormos viasszal a hímet, majd *„hideg bojálóban"* – vagyis lehűtött festéklében – megfestették a tojást, s meleg ronggyal letörülték a viaszt. Az így készült húsvéti tojás veres, a hím fehéren látszik. ***b.*** Megveresítik a tojást, majd megírják a viasszal. Ezt követően *borcsba, savanyítóba* (korpából erjesztett savanyúság vagy káposztalé) teszik, s az lemarja a festéket. Ezután letörlik a viaszt, s a hím pirosan látszik. Előfordul, hogy a „maratás" után a viaszt rajta hagyják a tojáson. Az előbbi technológia jóval elterjedtebb a moldvai csángómagyarok körében, így festik a tojást a gyímesi csángók is. A második módszerre ezidőszerint csak Csíkfalvából, Klézséből,[41] Külsőrekecsinből és Nagypatakról van adatom. Mindkét esetben rendszerint főtt tojást hímeznek.

Valószínűnek látszik, hogy a kétféle tojásírási mód között időbeli eltérés van, a második (b.) technológia a szintetikus tojásfestők elterjedésével jött létre. A hagymahéjjal, és alighanem a többi természetes festővel kezelt tojás színét ugyanis nem marja le a *borcs, „csak amit **bojálóval** festettek"* (Külsőrekecsin). A savanyítóval való „lemaratás" esetében tehát egy régi és egy új technológia keveredéséről van szó: *még* alkalmazzák a hagyományos, lé-

[39] Ichim 1983, 70–71.
[40] Ichim 1983, 70.
[41] Pozsony 1994, 241.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

nyegében batikolásnak tekinthető viaszfestéses eljárást, de *már* felhasználják a bolti festőknek azt a tulajdonságát, hogy a savanyító lemarja.

Több moldvai faluban találkoztam azzal a véleménnyel, hogy fehér tojásra az *oláok* írnak. Ez azt jelenti, hogy a moldvai magyarok szomszédságában lévő román települések lakói esetenként hagyományőrzőbbek a csángóknál. Megfigyelhető ez a nagyböjt szigorúságában is, bár ott nyilvánvalóan az egyházi előírások érvényesülnek. Mindenesetre Dorinel Ichim Tatrosvidékkel foglalkozó néprajzi munkájában, amely – bár a szerző óvakodik az interetnikus jelenségek megfogalmazásától – elsősorban a térség román népességének hagyományos kultúrájával foglalkozik, azt olvashatjuk, hogy „a nyers tojást megmelegítik, hogy fogja a viasz, aztán megfestik."[42]

A tojás húsvétra való díszítésének egészen új keletű módja, amikor valamilyen növény *lapicskáját* (levelét) nejlonharisnya darabbal rászorítják a fehér tojásra, úgy teszik a festőbe, majd onnan kivéve leszedik a nejlont, s a levélke formája fehéren *tetsződik*. Legújabban pedig Moldvában is feltűnt a matricával való tojásdíszítés.

Egy-egy átlagos nagyságú család 30–40 tojást fest nagycsütörtökön. De ahol nagyobb a család, mondjuk tízen vannak testvérek, köztük sok lány, ott bizony kell még száz tojás is. Ennyit sok helyen nem érnek rá megírni, nem is akármelyik családban értenek hozzá. Ezért minden faluban van, vagy legalábbis volt, néhány olyan asszony, aki pénzért, vagy tojásért ír. Somoskán például 1972-ben egy-egy tojást kapott az *íróasszony* minden megírtért. Pusztinában manapság két asszony igyekszik kielégíteni a falu írottojás-szükségletét. Az egyik szomszédja mondja: *„Szegény nekifog szeredától, s szombatig mindenkinek megírja, aki odaviszi."* Édesanyjától tanulta a különböző hímeket és a technikát. Ketten voltak leánytestvérek, de csak ő tanulta meg, a testvére egyáltalában nem tud tojást írni. A megrendelők nem mondják meg, hogy milyen motívumot írjon a tojásra, rábízzák. Szereti csinálni, de a kapott pénzre is szüksége van. Máskor tíz hozott tojásból három az övé.

Aki a nagycsütörtökön, vagy akár a nagyszombaton megfestett, megírt tojást húsvét vasárnap előtt megeszi, annak büdös lesz a szája (Lészped, Kicsiszalonc, Pusztina, Terebes). Vizanteán azért nem esznek nagyszombaton tojást, hogy a *„sebek ne járjanak"*.

Szerbeken úgy tartják, hogy nagycsütörtökön nem szabad mosni.

---

[42] Ichim 1983, 70.

NAGYPÉNTEK

Amiként az egész nagyböjti hagyomány – elsősorban a böjtölési szokások – lassan a nagyhétre szorul vissza, ugyanúgy a nagyheti böjt is mindinkább csak nagypéntekre korlátozódik. *„Pénteken egyáltalán nem tesszük a kezünket az ételre"* (Rotunda). De már ez is enyhül, oldódik, kopik. Ennek az évszázadok óta tartó és nyilván föltartóztathatatlan folyamatnak három szakaszát figyelhetjük meg a recens moldvai anyagban.

a.) A század derekán még általános volt, de ma is sokan megtartják a *teljes nagypénteki böjtöt.* Ezt a hívő, keresztény ember nyilvánvalóan nem hivalkodva teszi, tehát rákérdezéssel nem lehet fölmérni a teljes böjtöt tartók arányát. Hogy fogyóban vannak, azt a teljes nagypénteki böjttel kapcsolatos vélekedésekből érzékelhetjük. *„Nem esznek sokan nagypénteken, s aki kiállja, hogy ne egyék ezen a napon, az erőst jó"* (Pusztina). *„Nagypénteken szemmit sze szabad enni. Sze kenyeret, sze túrót, szemmit. Még volt aki ett valamickét, de én szemmit"* (Jugán). *„Nagypénteken böjtölt, aki meg tudta állni. Sokan vannak, akik megtartják"* (Pusztina). *„Nagypénteken van aki egész nap böjtöl, nem eszik semmit, de ez nem kötelező"* (Butea). *„Nagypénteken ki nem akar, hát nem eszik. Vannak, akik egy falást sem esznek. Ilyen vénemberek meg tudják tartani"* (Kicsiszalonc). Íme, így változik a moldvai katolikusok értékrendjében a nagypénteki böjt érdeme.

b.) A nagypénteki böjt szigorúsága enyhülésének második lépcsője, amikor *napjában egyszer esznek, keveset. „Majd szemmit sze eszünk. Málét (puliszka) főzünk eccer, azt es kicsit"* (Bogdánfalva). „Nagypénteken *gyetót* (nagyon) kicsit eszünk, egy darab málét, kenyeret, vagy más kicsi ételt" (Csíkfalva). *„Nagypénteken eszünk napra eccer-keccer egy seppeskét. Nem jó, hogy ne egyél szemmit, betegszel le. Kell hajjad a pátertól, ha betegszel le, sánsz nagyobb rosszat, sze az nagyobb bűn..."*(Kelgyeszt). Íme, megvan az ideológia, az „egyházi" jóváhagyás a nagypénteki böjt felhagyására.

c.) A harmadik szakasz mutatja, hogy miként élnek az újabb nemzedékek ezzel az „engedéllyel". Ennek a szemléletnek a mottója: *nagypénteken csak egyszer szabad jóllakni.* Egy külsőrekecsini asszony, akinek a lelke mélyén még megvannak a kételyek, így fogalmazott 1994-ben: *„Nagypénteken nem kéne enni semmit. De ha eszünk es, nem vétek. Reggel egy keveskét, délben ehetünk jóllakásig, s este nem eszünk jóllakásig. Azelött én sem ettem semmit, de immá vín vagyok, nem győzöm, hogy ne egyek."* Ime, a nagypéntekre viszaszorult nagyböjti értékrend eróziójának folyamata, az egyik azért nem böjtöl, mert fiatal, a másik pedig azért nem, mert idős.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

Mégis, akik valamilyen formában még tartják a nagypénteki hagyományt, lehetőleg böjtös ételt fogyasztottak. Kásás (kukoricakásás) káposztalevet csomborral (Pusztina); babot, pityókát *pergeletlen* (Diószén); sós káposztát (Balusest, Tatros); aszalt gyümölcsöket. Szabófalván a babot vízben megfőzik, fokhagymás liszttel felengedik, s ha megfőtt, petrezselyemmel ízesítik. Csíkfalván régebben összetört dióbélből készítettek *galuskát* (tőtikét) nagypéntekre.

A Tázló mentéről (Frumósza, Pusztina) ismerünk olyan eseteket, amikor nagypénteken *„a marhákkal es éreztették, hogy böjt van"*, s kevesebb eleséget adtak nekik.

A nagypénteki áhítat legfontosabb része a szentségimádás, amit régebben *kikerülés,* vagyis körmenet kísért. Frumószán és Pusztinában még emlékeznek rá, hogy azelőtt (negyven, ötven esztendeje) térden mentek az oltár előtt, vagy a templom közepén elhelyezett kereszthez, hogy megcsókolják. *„Sorba kellett vót állni, s volt, hogy térgyen kellett menni, végig a templomban, aztán meg kellet csókolni Jézus három sebit"* (Frumósza). Pusztinában a sokat emlegetett, s az 1950-es évek elején lebontott kicsitemplomban meg lehetett kerülni az oltárt. *„Régen az ótár hátánál hely volt, s mikor a mise kifogyott, felkerültünk. Hamarabb a pap ment ki, utánuk a gyermekek, aztán a legények, utánuk az emberek, az öregrendű emberek, a kicsi lejánkák, a lányok, s végül az asszonyok. Kerülték meg az ótárt, jöttek elé, s csókolták meg a keresztet. Azelött térgyen mentünk, de most lábon megyünk"*.

A keresztcsókolás egyébként valamennyi moldvai katolikus templomban szokásban van nagypénteken. Ilyenkor ajándékokat is raknak a hívek a kereszt mellé: régebben *verestojást,* továbbá *kozonákot, pászkát* (sült, édes tészták), újabban inkább pénzt. Ezt a szeminaristák számára gyűjtik. Buteában azonban már láthatjuk ennek az adományozási szokásnak a jövőjét is: a keresztcsókolás után a megyebíró szedi be a hívektől a pénzt.

A moldvai katolikus falvakban korábban elterjedt lehetett a nagypénteki mise utáni *kikerülés a keresztúttyára.* Több helyen emlegetik, hogy hallottak róla az öregektől, de már régen elhagyták, ami azt jelenti, hogy legalább 50–60 esztendeje nem él ez a szokás. Mindössze két településről van erről a nagypénteki eseményről érdemleges anyagunk: Pusztinában egy emberöltővel ezelőtt hagytak fel vele, Diószénben pedig még ma is elevenen élő gyakorlat. Pusztinában úgy emlékeznek, hogy nagypénteken, a mise végeztével kikerültek a *Három keresztfánál* nevű hegyoldalon lévő kálváriához. Minden keresztnél, vagyis stációnál letérdeltek, imádkoztak. Mikor végez-

tek, visszatértek a templomba, tehát a kikerülés tulajdonképpen a nagypéntek esti mise része volt. Kikerüléskor a *Keresztények sírjatok* és az *Ó, Jézus a keresztfán,* a *Lehullott a Jézus vére* kezdetű énekeket énekelték. Magyarul énekelték, egészen 1940-ig, amíg meg nem halt az öreg kántor.

Diószénban ma is égő fáklyákkal vonulnak ki a nagypénteki misét követően a *Kálvária hegyre.* A pap és a ministránsok mennek előre, s minden állomásnál imádkoznak. A *foklákat* régen kátrányból csinálták, most rossz autógumit kötnek a botok végére, vagy pedig rongyot, amit *motorinával* (gázolaj) itatnak át. A kikerülés végeztével itt is visszatérnek a templomba.

A nagypénteket, Krisztus szenvedését és halálát azonban nemcsak a templomban és az egyház által teremtett alkalmakon élték meg az emberek, hanem a maguk hagyományos hiedelemvilágában is. Nagypéntek *dologtiltó nap,* számos cselekedetre vonatkozó tilalommal. *„Jeles nap* – mondta a pusztinai Dani Péterné – *kell őrözködni!"* Egy emberöltővel ezelőtt *nem főztek,* különösen pedig *nem sütöttek* ezen a napon. A *nagypénteki sütés, az vétek. „Ezt nem a papok mondják, henem a fehérnépek. Most a papok nem is tilcsák." „Éjjen a hóttak monták vissza; mikor a bűnüket kérdették, azt felelték: nagypénteki sütés"* (Pusztina). Nagypénteken *nem kezdtek semmiféle nagyobb munkához.* Általános gyakorlat, hogy a lovakat, marhákat ezen a napon nem fogták be. Lészpeden úgy tartják, hogy ha igát tesznek a nyakukra, akkor megbetegednek.[43]

„Mikor fiatal voltam – emlékezik egy 1931-es születésű pusztinai asszony –, *egy ember nagypénteken elment szántani, s a tehenyét úgy hozta haza a kocsiban, mer elvágta a lábát, vaj eltörött neki. Akkor mondtuk: no, lássátok-e?!" Nem szabad* nagypénteken *varrni,* ugyanígy *nem szabad fésülködni* (Klézse, Magyarfalu[44], Pusztina), ami Moldvában gyakorlatilag hajmosást, tágabb értelemben véve tisztálkodást jelent. Frumószában régebben nagypénteken az asszonyok egészen behúzták a kendőjüket az arcukba, még a hajukat is eltakarták. Ötven esztendeje megszidták azt a lányt, akinek a haja ezen a napon kilátszott a kendő alól. Ugyanígy tilos nagypénteken a *szemetet kivetni a házból* (Klézse[45]), és *nem szabad semmit se kiadni a háztól.* Klézsén azzal magyarázzák ezt a tilalmat, hogy *kiadják a szerencsét*[46], Pusztinán pedig azzal, hogy megbetegeszik a majorság, elapad a tehén.

---

[43] Bosnyák 1980, 121.
[44] Bosnyák 1980, 121.
[45] Bosnyák 1980, 121.
[46] Bosnyák 1980, 121.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

Néhány Román környéki csángó faluban (Dzsidafalva, Rotunda, Szabófalva) találkoztam azzal a jelenséggel, miszerint nagypénteken korábban nem szolgáltatták ki az úrvacsorát. Ez nyílvánvalóan az oltári szentség „elmutálásával" függ össze. De kb. 10–20 éve már nagypénteken is áldozhatnak. Acélfalván úgy mondták, amióta románul (és nem latinul) van a mise, azóta nagypénteken is adnak szentséget.

A számos tilalommal szemben jónéhány katolikus faluban él még az a szokás, hogy *kihányják a gúnyákat, fújja meg a nagypénteki szél.* Különösen az egész esztendőben a *padládákban* őrzött gyapjúholmikat (cifra bundák, festékesek stb.) rakják ki ezen a napon, mert úgy tartják, hogy akkor nem bántja a moly, *nem eszi meg, nem csipeggye magát.* A szokást még őrző települések sora (Jugán, Lábnyik, Pusztina, Somoska, Traján) jelzi, hogy korábban általánosan elterjedt jelenségről van szó. Ugyancsak hasznos dolog, ha nagypénteken *kezdik készíteni a halászok hálóját, mert az ilyen hálóval több halat fognak, több hal megy belé* (Klézse[47], Pusztina).

Ha valaki nagypénteken hal meg, arra Pusztinán azt mondják,*„meghalt, mint Krisztus."* Lészpeden pedig úgy tartják, hogy aki nagypénteken hal meg, annak *„minden bűne eltöröltetik, s bémegy a boldog menyországba."*[48]

Végezetül említsük meg, hogy Moldvában is ismerik a Krisztus üldöztetésével kapcsolatos történetet, mikor a különböző fák kiadták, illetve rejtették a Megváltót. Pusztinában így mesélik: *„Mikor Krisztust keresték, akkor ő elbútt a nyárfába, és azt mondták azok a zsidók, melyikek keresték őt: nem láttátok ittagyon valahol a zsidóknak királyát? Nem láttátok, hogy járjon itten? S a nyárfa kiatta. De a fenyőfa elbútatta. S akkor aszt monta Krisztus a nyárfának: magad örökké rizegj, ha fú a szél, ha nem fú. A fenyőnek pedig: te télbe-nyárba ződ légy. Örökké szép légy, s mindenféle nuntába* (lakodalom) *téged használjon a világ."*[49]

NAGYSZOMBAT

A nagyböjt utolsó napja, amit régen éppen olyan szigorúan megtartottak, mint a korábbiakat. Pedig talán ezen a napon volt a legnagyobb a kísértés, hiszen egész nap főztek, sütöttek, mégpedig jobbnál jobb, ünnepi falatokat.

---

[47] Bosnyák 1980, 121.
[48] Bosnyák 1980, 121.
[49] Nyisztor 1997, 228.

De az istenfélő ember ezen a napon sem vett magához egyebet, mint böjtös eledelt és ügyelt arra, hogy ne lakjék jól. Egy idős acélfalvi asszony ma is büszkén meséli, hogy mikor kislány volt és sütötték odahaza a *kozonákot*, édesanyja kínálta őt, de nagyszombaton abból sem evett. De akkor – mondta a már csak románul tudó asszony – a húsvét Húsvét volt, most pedig szinte nem is érzik.

Az emberek nagyszombaton feltakarítják az udvart, mindent elrendeznek, *pujt* fejtenek, ételt főznek; a disznónak takarmányt készítenek, hogy másnap, húsvét napján ne legyen vele gond. Eközben az asszonyok elkészítik az ünnepi ételeket. Ezek általában megegyeznek azokkal, amiket más, ünnepi alkalmakkor is az asztalra kerülnek. Így készítettek *cibrét* (savanyúlevest), sütöttek disznó vagy tyúk *pecsenyét*, főztek *füstölt pecsenye ótottat* (füstölt húsból készült kocsonya). Ha bárányt vagy kiskecskét vágtak, akkor a belső részeiből *csügör* vagy *siger* készült.[50] Sütöttek *édeskenyeret, kalácsot* vagy *kozonákot* (dióval, halvával, raháttal, tojással, eszenciákkal), *bélest, pitánt* (pujliszt forrázva) és egyéb *preziturákat* (süteményeket). Ezek általánosan ismert ünnepi eledelek.

Sajátosan húsvéti étel a *bárány* vagy *kiskecske*, amit feldarabolva, kemencében *(kuptorban)* sütöttek meg. Előfordult, hogy valamilyen alkalomra az esztendő más időszakában is elvágtak egy-egy bárányt vagy kecskét, de úgy igyekeztek, hogy húsvétra ha csak lehet, kerüljön az asztalra. Aki nem tartott juhot, az is igyekezett egy bárányt beszerezni nagyszombatra.

Egyedülállóan húsvéti étel a *kókonya*, vagy románosan *pászka*. Frumószán úgy tartják, hogy más alkalomra pászkát készíteni *vétek*. A *kókonya* szóval már Wichmann szótárában is találkoztunk *kokonno–kókonya* alakban, értelmezése pedig: „húsvétra sütötték fehérlisztből, túróval és tojással töltve".[51] De előfordul Hegedüs Lajos csángó beszélgetéseket tartalmazó könyvének szójegyzékében is, „húsvéti túrós, tojásos sült tészta" értelemben, Gajcsána-Magyarfaluból *kókenya*, Klézséből pedig *kókennya* alakban.[52] Saját gyűjtéseim során azt tapasztaltam, hogy a *pászka* kifejezés egyre inkább kiszorítja a *kokonyát*, de még számos településen használatos, köztük olyanokban is, ahol a magyar nyelv a közbeszédben már visszaszo-

---

[50] A *sigert* Kelgyeszten a következőképpen készítik: „*A bárránynak a fikátját* (máját), *sz a hurkackáit* (belét) *mosszuk vala meg szípen, főzöm meg, tókálom* (vagdalom) *vala meg. Teszünk egy kalán felet* (zsírt) *a disznótól, hajmát sokat, tyúkmonyokat* (tojást), *szót, tyipert* (borsot), *s egy sáunban* (üstben) *ránsuk meg. Jó dorse* (nagyon)." /Chelaru Mária/

[51] Wichmann 1936, 137.

[52] Hegedűs 1952, 327.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

rulóban van, vagy éppen nemzedékekkel ezelőtt kiveszett (Dzsidafalva, Traján).

A *kókonya* régebben kovásszal kelesztett kenyértésztából, újabban kalács (kozona) tésztából készül. Újabbkeletűek a különféle ízesítőszerek, eszenciák is. Hagyományos módon fehérlisztből elkészítették és megkelesztették a tésztát. Amíg kelt, megcsinálták a tölteléket, ami héjában főtt *pityókából* (burgonya), túróból, tojásból és cukorból készült. A burgonyát néha részben pujkásával pótolták. Általában tavalyi (csípős) juhtúrót használtak, de van, aki az édes *ünő*túrót kedveli. A szegényebbek a túrót vízben, esetleg tejben főtt rizzsel szaporították. 10 kg liszthez nagyjából 5 kg pityóka, 1 kg túró és 10 tojás szükséges. A megkelt tésztát kerek, újabban szögletes tepsibe (*tevál, tindzsér*) tették. Néhány helyen még emlékeznek rá, hogy káposztalevélen sütötték a kókonyát. A kókonya formázása többféleképpen történhet. Volt, amikor a tésztából öklömnyi darabokat szakítottak, s mindegyikbe tettek a töltelékből. Más megoldás szerint a tésztát 2 ujjnyi vastagon beleteszik a kerek tepsibe, megrakják a töltelékkel, aztán a tésztából ujjnyi vastag szálat *sirítenek*, sodornak, s azt keresztesen ráhelyezik a töltelékre. Az így keletkezett négy részbe ismét túrós tölteléket tesznek. Frumószán még meg is sodorják a keresztesen ráhelyezett tésztát, amivel a Jézus elfogásakor használt kötélre emlékeznek.

Azoknál a házaknál, ahol nagycsütörtökön nem festettek tojást, erre a műveletre is nagyszombaton kerül sor. De igyekezniük kell a *tikmony bojálásával*, hogy időben odaérjenek a feltámadási misére. Nagyszombat estje a szabófalviaknál *húsvét szenvedeje*[53], a pusztinaiaknál *húsét szenvedeje*, a frumószaiak *húsvét szenvednapjának* mondják.

A nagyszombat esti misére különböző időpontokban kerül sor attól függően, hogy plébániás helyről, vagy filiáról van szó. Régebben előfordult, hogy egy-egy településen csak a deák imádkozott nagyszombaton este a templomban. Csíkban például, amíg nem volt parókia, este 8-kor volt a *támadás*, mert Somoskáról járt ki a pap. Jugánban pedig vagy 50 esztendeje délben húzták meg a harangot, mert Geräestiből jött a pap.

Általában este, sötétedés után kerül sor a feltámadási *(támadási)* misére, amit megelőz az ünnepi tűzgyújtás. Ezt rendszerint a megyebíró, vagy a harangozó intézi, mégpedig néhány évtizede még acéllal, kovával és taplóval. Moldovában az idősebb rendű emberek általában emlékeznek rá, hogy néhány emberöltővel ezelőtt még igen elterjedt volt a tűzvas használata, de a nagyszombat esti tüzet még akkor is ezekkel a hagyományos eszközökkel

[53] Wichmann 1936, 128.

gyújtották meg, amikor a mindennapi életben már szinte minden háznál *tyibriket* (gyufát) használtak. Úgy tűnik, hogy az 1950-es, 1960-as években hagyták el a hagyományos tűzszerszámok nagyszombati használatát.

A tűzgyújtásnak ezt a régies módját 1970-ben jegyeztem le a Romántól DK-re eső Balusestben. Eszerint a pap mellett szolgáló ember, a *fecior de biserică* (megyebíró) gyújtja a tüzet, s a szikrát fogott taplóról szalmát, majd száraz ágat gyújtanak. A taplót előzőleg hamuval és lóganyéval főzik 2–3 órán keresztül, azután megszárítják és felfűzve tárolják. Az arra alkalmatos követ úgy keresik az útban, vagy a vizek partján, az *ejtőt* (tűzvas) cigányok készítik, azoktól veszik (máshol rossz reszelőt is használtak). Tűzgyújtáskor addig verik a követ az ejtővel, míg *tüzet vesz* a tapló, aztán addig fújják, míg *tüzet ad*. A tűzgyújtó kelléket egy bőrtokban tartották, aminek a neve *punga*, s a tűzcsiholásnak ezt az ősi módját *ejtés*nek nevezték Balusesten. Ebben az egy faluban találkoztam a vasnak ezzel a nevével, más helyeken *tűzvas*nak, vagy *amnar*nak mondják.

Amikor a nagyszombat esti misére *verik* a tókát, a tűznek már égnie kell. Ezt azután megszenteli a pap, a hívek pedig gyertyát gyújtanak a szentelt tűzről. A mise idején, mikor az első glóriát „mondják", akkor húzták meg ismét a harangokat.

A szombat esti feltámadási misén szentelik az egész esztendőben használatos szenteltvizet, valamint a tömjént. Néhány helyen ilyenkor szentelik az ételeket is, de erre általánosan húsvét vasárnap kerül sor. Az ilyenkor szentelt vízből például Klézsén haza is visznek, mindenkinek a poharába csorgatnak belőle, sőt az állatok elé is öntenek.

A nagyszombati tűzből régebben haza is vittek, ha nem volt nagy a szél, s nem oltotta el a gyertyákat. Klézsén a népek az oltáron lévő két gyertyáról gyújtották meg a lámpát s a tüzet.[54] Diószénben és Pusztinában (lehet, hogy máshol is) a templom előtt leégett tűzből *szenet* visznek haza, s azzal füstölik a beteg tehén tőgyit, vagy nagy idő esetén a szentelt burjánokat. Ma már szinte mindenhol románul hirdetik a feltámadást. Még Pusztinán is, ahol pedig a még nem is olyan idős asszonyok emlékeznek rá, hogy az 1930-as években a feltámadási misén magyarul is énekeltek. Vagy Lészpeden: *Feltámadt Krisztus! – Higgyük valóba.*[55] A „támadási miséről" hazatérve régebben *Krisztus feltámadott* volt a köszönés, mire a válasz: *Igaz, feltámadott.*

A feltámadási mise után régebben szokás volt, hogy égő gyertyákkal megkerülték a templomot, esetleg kimentek a faluba, néhol pedig felkeres-

[54] Bosnyák 1980, 121.
[55] Hegedűs 1952, 41.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

ték a temetőt is, hogy hírt vigyenek a halottaknak is Krisztus feltámadásáról. Tekintettel arra, hogy az efajta vallási demonstrációt a kommunista diktatúra nem nézte jó szemmel, a szokás fennmaradása a pap bátorságán, a helyi milicista magatartásán, illetve jórészt a két tényező viszonyán múlott. Mindezeket a körülményeket figyelembe kell vennünk, amikor a nagyszombati *kikerülés* szokásának meglétéről, illetve hiányáról beszélünk. Adataim szerint Dzsidafalván, Klézsén, Magyarfaluban, Somoskán, Szabófalván és Terebesen kerülték meg a nagyszombati mise után égő gyertyákkal a templomot. Diószénben, Frumószában, Kelgyeszten, Kickófalván és Nisziporesten ugyancsak *kikerülnek*, de kimennek a temetőbe is. A szokás paptól függőségét mutatja, hogy néhány esztendeje Pusztinán csak mint egykori emlékről beszéltek erről a szokásról: „*Nagyszombaton este régebben fáklyákkal kimentek a keresztekhez, megkerülték a falut. Most ezt es a papok roncsák el. Régen a pap es ment velük, az Úr testyivel. Asztán eccer rossz idő volt, s aszt monták: rossz idő van, s elhatták. Most már csak a templomban sétálja meg magát, s annyi elég.*" Az idők azonban változnak, s 1997-ben Pusztinán ismét volt gyertyás kikerülés, mégpedig a temetőbe.

A feltámadási miséről, vagy a kikerülésről hazatérve ülnek asztalhoz, és esznek az ünnepre készített ételekből. De néhány emberöltővel ezelőtt még ilyenkor sem nyúltak az ünnepi ételekhez, csak másnap a húsvéti misén esedékes ételszentelés után fogyasztottak belőle.

HÚSVÉTVASÁRNAP

A Moldvában élő katolikus csángómagyarok legnagyobb ünnepe húsvét, Krisztus feltámadásának napja. Az esemény vallási jelentőségén kívül azzá teszi az egyházi tanítás és az apáról fiúra öröklődő népszokások által megteremtett, felfokozott *várakozási hangulat*, ami az egész böjt,.de különösen a nagyhét idején lelkileg és testileg is előkészíti a híveket az esemény jelentőségének felismerésére és befogadására. Nem véletlen, hogy húsvét vasárnapjához különösen sok egyházi, valamint vallási köntösbe öltöztetett ősi népszokás kapcsolódik.

Csupán egyetlen helyen, Gajcsána-Magyarfaluban találkoztam a hajnali *újvízhozás* szokásával. Itt emlékeznek rá, hogy húsvét vasárnapján igyekeztek minél előbb felkelni, hogy *új vizet* hozzanak a kútról, hogy „*addig ne vegyen egy es, míg ő nem vett.*" De a szokás értelmére már nem emlékeznek.

Tátrai Zsuzsanna – a település megnevezése nélkül – mint általános moldvai jelenséget említi, hogy húsvétvasárnap *„napfelkelte előtt a keresztútra öntött vizet hasznosnak tartották jégeső és veszedelem ellen."*[56] Föltehetően Bosnyák Sándor klézsei gyűjtéséből származik ez az adat, aki a következőképpen közli: *„Húsvét reggelin, mikor felkel, meddig a Nap fel nem jött, addig elmensz, s öntesz vizet a keresztes útba, hogy adjon az Isten jó áldást a mezőkön, s őrözze meg a jégtől, s a nagy esőtől s veszedelemtől."*[57] Magam nem találkoztam ezzel a szokással, de Gazda József közöl Nagypatakról egy szöveget, miszerint a beszélő apókája annak idején jókor felköltötte őt húsvét reggelén, *„menj fiacskám, merits vizecskét a kártyába*[58]*, s öntözd meg az utat. (...) Megöntöztem az uteskát vízvel. A vót a szokász. Mászok isz úgy, de csak az úton."* Ebből ugyan nem derül ki, hogy mágikus, vagy takarítási céllal történt-e az útöntözés, de az előbbit sem lehet kizárni.

Általánosan elterjedt szokásnak lehet tekinteni a moldvai katolikusok körében a húsvét reggeli pirostojásról való mosakodást, amelyre vonatkozóan valamennyi csángó vidékről van adatunk.[59] Ennek lényege, hogy reggel a szülők valamelyike piros tojást tett egy *csuporba* (keldárba, tálba, vederbe), arra friss vizet öntött, s a család minden tagja megmosakodott róla, arról öntötték a kezükre a vizet. Azért, hogy *olyan egészségesek, pirosak legyenek egész esztendőben, mint az a tojás.* Máshol úgy mondták, hogy azért mosakodtak a piros tojásról, mert *Krisztus feltámadt,* hogy *Krisztus vérivel mosakodtak* (Magyarfalu, Pusztina). Volt, ahol nem is egy tojást tettek a vízbe, hanem annyit, ahány tagja volt a családnak.[60] Néhány helyen a piros tojás mellé *parát* (pénzt) is tettek a mosdóvízbe. Diószénben és Pokolpatakon pedig nemcsak mosakodtak a piros tojásról, hanem arról is itták a vizet. Trunkon így tettek húsvét mindhárom napján. Ez a szokás, bár kihalófélben van, sok családnál még ma is él, különösen az idősebbek körében.

Moldvában a katolikus falvakban hagyományosan általában nem szokás a gyermekek húsvéti megajándékozása. Nyomaira csupán néhány „székelyes" jellegű településen bukkantam. Vizanteán a piros tojásról való reggeli mosakodást követően, miután a gyermekek elmondták a miatyánkot, megcsókolták *apókájuk* (nagyapjuk) kezét, az adott nekik pénzt. Diószénben

---

[56] Tátrai 1990, 157.
[57] Bosnyák 1980, 122.
[58] 'vízhordó edény'
[59] Pusztina, Frumósza, Szerbek, Onyest, Vizántea, Magyarfalu, Bogdánfalva, Pokolpatak, Somoska, Trunk, Diószén, Jugán, Szabófalva, Traján.
[60] Bosnyák 1980, 121. (Pusztina)

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

este a gyermekek kitették a keldár vizet, s ha jók voltak, akkor Jézuska hozott bele verestojást, esetleg pénzt is. Pusztinában pedig nem a vízbe, hanem a párnájuk alá kapják az ajándékot, s azt mondják, „*megtojt a húsvét*". Mások tették a gyermekeknek szánt pirostojást, édességet „*a szemetre a seprő után.*" „*Nézzétek meg, melyiknek tojott meg a húsvét!?*"

A vasárnapi nagymiséig jártak – sok helyen ma is járnak – a kicsi gyermekek *korindálni*. Csoportokba verődve mennek ilyenkor többnyire a 8–14 évesek, ismerősökhöz, rokonokhoz, szomszédokhoz. Kisebb falvakban bejárják az egész falut, a nagyobbakban csak a közeli utcákat. Általában nyitott kapukkal várják őket, de újabban nem mindenhol. *Elkevéjedett a világ* – mondják az öregek. De az ilyeneket elítéli a falu: „*Cine nu deschidea poarta doar pentru el n-o deschidea*" – mondta egy acélfalvi asszony – arra, aki nem nyitja ki; vagyis magát zárja ki a megköszöntésből.

A korindálás pársszavas köszöntését a legtöbb csángó településen egészen a legutóbbi időkig magyarul mondták, csak azokban a falvakban korindáltak románul, ahol már végképp kiveszett a magyar szó. Talán ezért, valamint az egész szokás magyar hagyományt őrző jellege miatt igyekezett a nacionalista román érdekek szolgálatába szegődött moldvai katolikus papság a korindálást is elveszejteni. A hírhedetten magyarellenes Tălmăcel papról még ma is emlegetik a Román környéki csángó falvakban (pl. Dzsidafalván), hogy „*nagyon igyekezett megszüntetni*" a korindálást. De a jobb ügyhöz méltó buzgalommal tevékenykedő pap mégsem érte el célját maradéktalanul, mert a dzsudéni gyermekek az 1990-es években – ha elvétve is – még mindig korindáltak.

A magyarul beszélő moldvai falvakban változatos volt a korindálás köszöntő szövege, de ebben természetesen elsősorban nem települési sajátosságok tükröződnek, noha azok is lehetnek. Gyűjtésem során a következő típusokkal találkoztam:

– *Dícsértessék!* (Diószén)

– *Dícsértessék a Jézus Krisztus!* (Bogdánfalva, Klézse, Külsőrekecsin)

– *Dícsértessék Jézusnak (Jézuskának) szent neve!* (Bogdánfalva, Klézse, Külsőrekecsin, Magyarfalu, Onyest, Somoska, Szitás) Mire válasz:

Mindörökké áldoztassék! (Klézse).

– *Krisztus feltámadott!* Mire válasz: *Igaz, hogy feltámadott!* (Külsőrekecsin, Pusztina, Szabófalva, Szerbek)

Meg kell jegyeznünk, hogy Pusztinában ritkán használják a *korindálás* kifejezést, *oláhosnak* tartják, inkább úgy mondják: *mennek köszönteni*. Annak, hogy a gyermekek bemennek-e a házba, vagy csak az *ográdába* (ud-

var), nincs szigorú rendje. Csak Diószénben hangsúlyozták, hogy a gyermekek nem mennek be a házba; ezzel szemben Szabófalván *„mennek be házba gyermekek, s úgy szuliszák (*szólítják*) meg az embert."*[61]

A *korindáló* (köszöntő) gyermekek ajándékot kapnak: verestojást, almát, diót, *kovrigot* (perecet), újabban kozonákot, nápolyit, csokoládét, cukorkát, pénzt. Minden család tudja, hogy körülbelül hány köszöntőre számíthat, s ez nagyjából független a családmérettől. Ezért egy egyedülálló öregaszszonynak ugyanannyi festett tojással kell készülnie, mint egy népesebb családnak. Hogy a gyermeksereg ne falja be azonnal a rengeteg főtt tojást, a felnőttek mértékletességre intik a fiatalokat. Lészpeden például azt mondják: *„Ne egyétek meg a veres tojást, met ha megeszitek, akkó csomótok* (kelés) *lessz a testetekre!"*[62]

Mindezideig csak Klézséről ismerjük azt a szokást, hogy a korindálók *írtbotval* mennek köszönteni. Ezt fűzből szokták csinálni. Késsel spirál alakban leszedték a héját, s tojásfestővel megpirosították, aztán lehúzták a maradék kérget is, ilymódon piros *kondorgó* mintát kaptak.

A korindálás kora hajnalban kezdődik, s a nagymisét megelőző második harangozásig tart. Néhány elszórt adatunk van arról, hogy már szombaton délután elkezdték a köszöntést, vagy hogy vasárnap egész nap jártak korindálni. Erre azokban a falvakban kerülhetett sor, ahol nem volt helybéli pap és rendszertelenül, vagy egyáltalán nem tartották meg a nagyszombati és a húsvéti misét.

Pusztinán, Kicsiszaloncon és Diószénben él az a szokás, hogy húsvét vasárnapján, nagymise előtt, a nagyobb legények és az ifjú házasok felkeresik keresztszüleiket (keresztelő, bérmáló, eskitő), visznek számukra bort, vagy pálinkát s *megtisztelik, megbecsülik* őket.

Az utóbbi néhány évtizedben szinte teljesen kiveszett a moldvai katolikus falvakban a húsvétvasárnapi ételszentelés gyakorlata. A Román környéki csángóknál már 40–50 esztendeje nem szentelnek ételt, a Bákó környékieknél csak 10–15 éve hagyták el a papok. Ritka az olyan falu, mint például Szerbek, ahol ma is szentelnek. Nyilván ezt a hagyományt is a papok veszejtették el, bár a falvak népének magatartása és elvárása is közrejátszhat a szokás megőrzésben. Néhány helyen már olyan régen kiveszett az ételszentelés, hogy egyenesen *„olá' szokásnak"* tartják, mint például Rotundán, vagy Nagypatakon.

---

[61] Bosnyák 1980, 121.
[62] Erdős 1994, 50.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

A húsvéti ételszentelésre közvetlenül a délelőtti nagymise előtt kerül sor. Rendszerint a hagyományos ételeket, kókonyát (pászkát), ótottat, verestojást, *kozonák*ot szenteltettek, de volt aki szalonnát, bort, sőt pálinkát is. Az ételeket tarisznyában vitték, a templom közepére szőnyeget terítettek, s oda tették a szentelnivalókat. Ezekből esetenként adtak a papnak is, vagy hagytak a szeminaristák részére. Minden faluban emlékeznek arra, hogy egy-két emberöltővel ezelőtt a nagyszombati feltámadási mise után még nem ettek a húsvéti ételekből. *„A régi kerpás asszonyok* – mondták Rotundán – *nem ettek az ételből, amíg meg nem szentelték."* A szentelt ételből szokás volt adni *pománába* – vagyis a halottakért.

Pusztinában ilyenkort viaszt is vittek szentelni, ebből aztán gyertyát készítettek. Az ételszentelés szokásának sajátos maradványa él ma is Diószénben, ahol néhány asszony, főként azok, akik rendezik a templomot, húsvét vasárnapon visznek kókonyát, tojást, egyebet, teszik az oltárra, azt a pap megszenteli, s aztán marad neki.

A húsvéti szentmise után – akárcsak nagyszombaton – *Krisztus feltámadott*-tal köszöntötték egymást a falubeliek, mire a válasz: *Igazán feltámadott.*[63] Újabban – a Román környéki csángó falvakban mintegy 40–60 esztendeje, Bákó környékén pedig 10–20 éve – románul köszöntik egymást húsvétkor: *„Cristos a înviat! Adevărat ca-nviat!"* Még a zömében magyarul beszélő Frumószán is néhány öreg még magyarul mondja.

A húsvéti miséről hazavitt ételt odahaza különös gonddal fogyasztották el. A megszentelt pászkából, kókonyából, kozonákból, egyébből, mikor ették, egyetlen morzsának sem volt szabad leesnie (Lábnyik). Ami morzsa megmaradt, azt nagy gonddal összegyűjtötték, bűn volt, ha a szentelt pászkából egy morzsa is a földre esett (Pusztina). Szerbeken félretesznek a szentelt ételekből, a városokból hazalátogató rokonok számára. Itt még a marháknak is adnak belőle egy darabocskát. Klézsén pedig összesöpörték a szentelt étel maradékát, a csontokat, tojáshéjat is, és belétették a tűzbe, hogy elégjen.[64]

Húsvétvasárnap a déli ebédnél általános szokás volt a szentelt verestojások összeütése. Ezt általában az édesapák kezdeményezték, s az egész család részt vett a játékban. A lényege, hogy mindenki fogott a kezében egy verestojást, aztán egymáséhoz ütötték, lám, kié törik el? Szerbeken úgy

---

[63] Hegedűs 1952, 42. Frumószában húsvét után negyven napig így köszöntek egymásnak a katolikusok. Pünkösd után pedig: *Krisztus mennybe ment.* Hasonló köszöntési szokás lehetett más katolikus közösségekben is.

[64] Bosnyák 1980, 122.

tudják, hogy akié eltörik, az meghal. *Kocantás*nak nevezik a tojások összeütését Jugánban és Kickófalván, s azt mondják, akié nem törik össze, az az erősebb; ugyanezt tartják Trunkban is, de ott *csaklin*tják a tyúknyomokat; Klézsén és Diószénben *kocintottak* a tojásokkal, az előbbi helyen úgy tartják, kié eltörik, az hal meg hamarább, Diószénben pedig mindenféle trükkökkel éltek: ügyeltek, hogy a saját tojásukat ne a *buta* (tompább) *felével* üssék a másikénak, sőt attól sem riadtak vissza, hogy fatojással *kocintsanak*. Lábnyikban *kocantottak*, itt és Klézsén egymás homlokán törték meg a tojásukat, s azt mondták, így egészségesebbek lesznek. Pusztinán *összecsokkantották* a tojásokat és azt mondták: *„éljünk meg sok számos esztendőt"*.

Húsvét vasárnap délutánja a rokonok felkeresésének, meglátogatásának ideje. Ilyenkor *mennek nyámozni, tisztelődtek* a család felnőtt tagjai, vagy csak egyszerűen *látogatóba* mennek. Néhány helyen a felnőttek látogtását is korindálásnak nevezik. Az idősebbekhez elsősorban a gyermekeik, unokáik, továbbá a komák, a nyámok (rokonok) mennek látogatóba. A keresztszülők száma az utóbbi időben alaposan felszaporodott. *„Immá annyi keresztszülője van egy gyermeknek* – mondja egy pusztinai asszony –, *hogy nem tuggya, melyikhez mennyen, inkább nem megy egyhez se. Ahhoz ment, amejik újabb volt."* Ha kicsi, akkor a *keresztelő keresztszülőkhöz*, ha nagyobb, akkor a *bérmálókhoz*. Most hat-hét keresztszülő keresztel. A nagyobbak mentek az *eskitőhöz*, vagy megtisztelik a keresztapjukat a *bufétben*. A látogatók vittek ajándékba pászkát, kozonákot (Frumósza), verestojást, italt (Pusztina). Megittak egy-egy pohár bort. A látogatás, illetve annak visszaadása vasárnap délután kezdődött, de hétfőn, kedden is folytatódott.

Ez a látogatás egyfajta pótcselekvés volt, különösen a fiatalok részére. Húsvét vasárnapon ugyanis még nem volt szabad táncolni. *„Vasárnap délután* – emlékeznek Trunkon – *tanácsoltunk, mert nem lehetett az éfjúság táncoljon."* Egyáltalában: ezen a napon még nem öltözködtek a leányok cifra gúnyába, Pusztinában a nyirásza (menyasszony) *„nem teszi fel a csirt."*[65]

Húsvét vasárnapon tilos az alvás. Pedig a hosszas böjt utáni jóllakás, s az elfogyasztott számos pohár bor bizonyára elnehezítette a szempillákat. Mégis úgy tartották, hogy nem szabad nappal ledőlni, mert ha elalusznak, a következő esztendőben alkalmatlan időben fog esni az eső. Magyarfaluban azt tartják, hogy *„mikor nyomtatnak az áriján, fog meg az eső"*; Somoskán pedig: *„ha vasárnap aluszol húsvét napján, mikor lugozsz, akkor es."*

---

[65] A csír – fényes fémszál – ami a nyirászát díszíti, tulajdonképpen a menyasszonyság jelképe. Húsvétvasárnap a pap nem hirdeti a templomban az új párokat, ezért nem teszi fel a nyirásza a csírt.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

HÚSVÉTHÉTFŐ

A fiatalok számára húsvéthétfő a teljes felszabadultság, a vigasság napja. A délelőtti misére a leányok már a legcifrább, a fiatalasszonyok is a legszebb öltözetükben mentek. *„Húsvét napján új gúnyát vettünk, a legszebb gúnyát. Aztán másnap még másként, harmadnapján még másként, hogy váljék ki az ünnepi kiváltság. De a legszebben hétfőre öltöztünk."* (Lészped) *„Húsvét másodnapján* – mondja egy pusztinai asszony – *azok is felveszik, akik egyébként nem hordozzák a portat."*[66] Klézsén *„húsvét hétfőn minden fiatal elment a misére, utána hazamentek, ettek, s délután fogtak indulni, rikojtották meg egymást, jöttek a zenészek, mentek a táncba."* Ezek a húsvéthétfői táncolási alkalmak szervezettek voltak: néhányan pénzt gyűjtöttek, zenészeket fogadtak. A táncot régebben rendszerint a szabadban rendezték, a templom vagy a községháza előtti téren (*hórahely*), a falu szélén lévő mezőn, vagy erdei tisztáson. Körtáncot, vagyis *hórát* jártak, úgy is mondták: *„a mise után volt a hóra."* Ilyenkor elsősorban a nagylányok és a legények táncoltak, ritkábban néhány fiatal házas is beállt a körbe, az idősebbek pedik körben álltak s gyönyörködtek a táncban. De táncoltak a kicsik is – emlékezik egy kickófalvi asszony –, azok *„valamelyik ográdában (*udvar*) rúgták az agyagot"*, *„atâta am dansat de am fi ajuns pîn' la București pe jos"* (hogy Bukarestig elértünk volna).

Lészpeden – és alighanem máshol is – húsvéthétfőn megérkeztek a faluba a vándor körhintások, ahogy a csángók mondták: *„mentünk a hintóra, a kerekhintóra"*. A gyermekek pedig a *cserkabalára.*[67]

A néprajzi szakirodalom szerint a moldvai csángók körében ismeretlen a húsvét hétfői locsolkodás. Ez az általam ismert települések többségében így is van; a Tázló menti és a Bákótól délre eső, Szeret melletti falvakban élők egyáltalában nem tudnak arról, hogy valaha is szokásban lett volna náluk a húsvéthétfői locsolás. Van azonban néhány olyan adat, amely alapján úgy tűnik, a népszokás hiányát korántsem általánosíthatjuk Moldva teljes katolikus népességére.

Néhány, Romántól északra fekvő, magyarul már néhány emberöltő óta nem beszélő faluban idős emberek úgy emlékeznek, hogy szüleik, nagyszüleik korában, tehát a századfordulón, esetleg a múlt század végén, hús-

---

[66] port – 'viselet'

[67] A *cserkabala* a kicsi gyermekek körhintája: *„egy nagy ágas fel volt ásva, egy rúd volt keresztül, s két szék volt a végükön. Kettő beléült, egy odaállt középen, s hajtotta kereken. Felváltva hajtották egymást."* (Lészped)

vét hétfőjén locsolták egymást a fiatalok. Burjanesten az 1910-es években *kofával*[68] locsolták a lányokat és *buszujuk* (bazsalikom) virágot vittek magukkal. De ötven esztendeje már nem locsoltak. Hasonlóképpen emlékeztek Dzsidafalván és Buteában is.

Ezek azonban meglehetősen gyér és bizonytalan adatok, szemben a Tatros menti Szitásról, Tatrosvásárról valamint Vizanteáról származó, egyértelműen a szokás meglétét mutató információkkal.

Szitáson az 1950-es években húsvét másodnapján jártak *vízbevetni* a legények. *„Öntöztek vízvel, kaptak pirostojást. A ljányokat megmosták jól a vízvel, leöntözték őket. Azt mondták »Hálaistennek megértük vízbevetés napját, örömvel, egészségvel!«"*

Vizanteán is emlékeznek a húsvéthétfői locsolásra, az 1930-as években a legények jártak a faluban a lányokhoz. *„Hozzám is jöttek* – emlékszik vissza Csobotár Mária – *mikor leány voltam. Tanítottak mámókáim: mámámé, ha eljőnekek a legények, ne legyetek buták. Azok kikértek minket apámtól, anyámtól, azok kiengedtek ográdába, s ott megöntöztek a legények. Kártyákból öntöztek vízvel. Én rákapaszkodtam egy legénynek a sziujára, s nem tudott lerázni, ő is kapott. Mind kiabált a többieknek: ne öncsetek te, ingemet öntötök. Utána én is meg kellett változzak, de ő es. De amelyik lány ügyetlen volt, annak egyik legény megfogta az egyik kezét, a másik a másikat, s úgy megöntötték, meddig nem tudott szuszogni. Azt mondták, amelyiket megöntözték, azt nem járja a betegség."*

Vizanteán a locsolkodó legények a következő köszöntőt mondták: *„Hála legyen Szentúristennek, megértük Krisztus urunk feltámadását! Látom én, a városban öntözik egyik a mást. Kannákval öntözik: nem leszen ékesség, kártyával öntözik: úgy legyen békesség…"*

A legteljesebb „locsolóverseket" azonban Tatrosvásáron gyűjtöttem az 1960-as évek végén. Akkor azt mondták a faluban, hogy a románok sohasem locsoltak húsvétkor, a magyarok már az első *verekedés* (világháború) idején elhagyták a szokást. Csak az idősebbek emlékezetében élt a köszöntő szövegének két változata.

Ha vízbevető hétfő,
Nekünk es úgy tetszik.
Járjuk az uccákat,
Öntözzük egyik a mást kártyákval.
De münk nem öntözünk kártyákval,

---

[68] cofă – 'kártya' (fából készült vízhordó edény)

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

Öntözünk kancsócskával.
Öntünk embert, öntünk ljánt,
Gazdát, gazdasszonyt,
Piros tojást várjuk,
Azt is a párjával! (1967)

„Szerencsés jó reggelt aggyon az Isten Kenteknek! Hála Istennek, hogy megérhettük Krisztusnak feltámadását, és átalléphettünk a másodnapjára, hogy ma, vízbevető hétfőn lássuk egymást.

Öntözzük az uccákat,
Nem öntözzük kannával,
Hanem öntözzük kártyával.
Nem es mint a zsidók,
Elmúladhassák.
Édes gazduram, gazdasszonyom!
Azt hallottam, hogy valami oltován csemeték
Volnának magiknál.
Úgy kéne, hogy megöntözzük;
Hogy ebben az esztendőben
Jobban újuljanak!

S akkor öntöztek az életben mindenkit, leginkább a lányokat. S aztán kaptak, amit kaptak. Kaptak veres tojást." (1970)

Ezek az adatok, különösen a versek mindenesetre azt mutatják, hogy a Moldvában élő katolikus csángómagyarok legalábbis egy részének körében századunk első felében még elevenen élő gyakorlat volt a *vízbevető hétfői* leánylocsolás, s azt is tudták, hogy ennek egészségbiztosító szerepe van. Az a körülmény, hogy a húsvéthétfői locsolás szokását ismerő települések Erdélyhez viszonylag közel találhatók, felveti a gondolatot, hogy esetleg a Kárpátokon túlról a közelebbi múltban (mondjuk 100 éve) átszivárgott jelenségről van szó, de hiszen a Székelyföldre sem a hunok hozták be a húsvéti locsolás szokását.

Mindenesetre érdemes számontartani ezeket az adatokat, s a Tatros mentén, valamint az Aknavásár és Gorzafalva közötti magyar településeken érdemes lesz tovább vizsgálni a kérdést. Ugyanígy utána kell nézni a Román környéki, már elrománosodott nyelvű falvak locsolási szokásainak is.

Említettem már, hogy a nagyböjt negyedik hetét a Tázló és a Beszterce mellett fekvő, székely eredetű falvakban *facsaros hét*nek nevezik, amikor nem szabad kotlót ültetni, mert a csirkéknek facsaros lesz a lábuk. Ezzel szemben a Szerettől keletre eső Magyarfaluban, továbbá a Román környéki csángó településeken (Butea, Dzsidafalva, Nisziporest, Rotunda, Szabófalva, Traján) a húsvét utáni, mátkázóvasárnapig tartó hetet nevezik *tekeres (tekeresz) hét*nek, illetve *săptmîna sucită*-nak. Erről is azt tartják, hogy nem szabad tyúkot ültetni. Magyarfaluban úgy tudják, hogy ha mégis ekkor ültetnék a kotlót, akkor nem a végleges helyére kell tenni, s másik héten *meg kell mutálni* (változtatni) *a fészkit*, hogy ne *tekereseggyék meg a csürke*. Szabófalván ezen kívül még úgy tudják, hogy a húsvét után következő *tekeresz szereda* és *tekeresz sütörtök* dologtiltó napok. Ilyenkor nem mennek a mezőre dolgozni, mert megeszi a veteményt a bogár. *„Tarcsák a bogártól, aznap ülünk s nem dolgozunk. Vintátám* (öregapám) *egyszer nem tartotta, s a darabját mind megette a bogár."* Egy másik ember azon a napon vitt ganyét, *„sze feltekeredett a keruca kereke."* De történhet nagyobb baj is: *„Tekeresz héten eccer elment egy ember szántani. Gondolta, nem még ünnepel. Húztak egy borozdát, leült pihenni, s ott az ember is, a ló is elmaratt* (meghalt)".

MÁTKÁZÓ VASÁRNAP

A húsvét után egy hétre következő vasárnapot a moldvai csángómagyarok *mátkázó* (vagy *mátkaváltó*) *vasárnap*nak nevezik. Nincs következetesség abban, hogy melyik megnevezést használják, például Forrófalván mindkettővel találkoztam. A Tázló melletti Szerbeken hallottam egy harmadik, ugyancsak szinonímaként használt kifejezést: *mátkavasárnap*. A magyarul már nem beszélő csángó falvakban ugyancsak mátkának (*matcă*) nevezik az ilyenkor fogadott barátnőt. Tekintettel arra, hogy a nyelvészek szerint szláv eredetű, de esetünkben alapvető jelentésváltozáson keresztülment mátka szó a románban is a szlávokhoz hasonlóan anyát (pontosan méhanyát, méhkirálynőt) jelent, elképzelhetőnek tarthatjuk, hogy ezek a már csak románul beszélő települések lakossága a magyarból őrizte meg a kifejezést.

A fehérvasárnapi mátkaváltás, a leány – ritkábban legény – barátságnak ez a hagyományosan rituális „megpecsételése" mai, illetve közelmúltbeli formájában elsősorban a népszokások körébe tartozó jelenség, amit néprajzilag a *műrokonság* egyik, a magyar nyelvterületen viszonylag kevéssé is-

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

mert formájaként tarthatjuk számon. Domokos Pál Péter e témával foglalkozó tanulmányából azonban tudjuk, hogy „a tojások összekoccanásának napja" (dies concussionis ovorum) középkorban gyökerező egyházi szokás gyakorlatának emlékét hordozza magában.[69]

Magának a jelenségnek számos leírását ismerjük a szakirodalomból is.[70] A szokás lényege leegyszerűsítve a következő: húsvét után való vasárnapon, főként festett *és írott* tojásuk kicserélésével megpecsételik a barátságukat a fiatal lányok, s attól kezdve *mátkának* (ritkábban *vésár*nak, *keresztnek*, *vérének*, *vérjel*nek) nevezik egymást, és ezt a kapcsolatot általában életük végéig megőrzik.

Maga a szokás meglehetősen elterjedt, gyakorlatilag valamennyi katolikus csángó településen él. Meggyőződésem, hogy a kisebb-nagyobb *változatok* és *eltérések elsősorban a jelenség mintegy emberöltővel ezelőtt elkezdődött kiveszésével*, s ezzel is összefüggésben az adatközlők pontosabb vagy pontatlanabb emlékezetével függnek össze. A következőkben áttekintjük a mátkaváltás szokásának részleteit.

Általában azok mátkázódnak össze – *„mátkákat sánnak vala"*, ahogy Szabófalván mondják –, akik korábban is jó barátnők, barátok (*prétinek*) voltak. Átgondolták tehát, esetenként meg is beszélték, hogy kivel, kikkel akarnak mátkázódni, mégsem volt teljesen előre megfontolt szándék, szerepet kapott benne az ötletszerűség is. Mutatja ezt, hogy a szokás elhalása folyamatában egy-egy csángó leány mind több társával mátkázódott össze, emiatt egyre kevésbé tudták észben tartani a mátkáikat. Véleményem szerint fiúgyermekek összemátkázódása is a szokás halványodásával, következésképpen a hagyomány rendjének fellazulásával magyarázható. Az 1960-as, 1970-es években, mikor még csak nemrég hagyták el a szokást, mindenki úgy emlékszik, hogy az ő gyermekkorában még kinek-kinek legfőljebb 2–4 mátkája volt, később már akár 15–20 is lett.

Ugyancsak a szokás komolyságának megkopásával tudom magyarázni, hogy idővel kibővült a barátságot megpecsételő, rituálisan kicserélt ajándékok köre is. Eredetileg elsősorban, sőt lehet hogy kizárólag, festett (és valószínűleg megírt) tojással, tikmonnyal váltották a mátkát. Utóbb azután több helyen már csak festett tojást cseréltek, hogy utoljára még az ennyi fáradsággal előállított ajándékokat is egyre gyakrabban helyettesítették a készen beszerezhetők. Fel kell figyelnünk arra, hogy ezekkel a „banális" csereaján-

[69] Domokos 1981, 91.

[70] Bosnyák 1980, 122.; Domokos 1974, 384–386.; Hegedűs 1952, 42.; 259–260.; Pozsony 1994, 241–242.

dékokkal elsősorban a nyelvükben, hagyományukban leginkább asszimilálódott, Roman környéki csángó falvakban találkoztam.[71] Meg kell azonban mondani, hogy még ezekben a falvakban is elsősorban tojással váltják a mátkát.

A szokás valamikori „megtervezettségét" jelzi az is, hogy a leánykák a kiszemelt barátnővel föltétlenül *mátkát* váltottak. Válthattak még *vésárt, keresztet,* és ismeretes az összebarátkozásnak az a formája is, amikor két mátkásodó fiatal kézfogását elvágó idősebb társuk *keresztanya* lesz (Külsőrekecsin, Terebes). Ezzel szemben Csíkban azt mondják: *„ha küsebb vált a nagyobbal"*, akkor *„keresztanya lesz s keresztlánya"*. Arra vonatkozóan, hogy mikor váltanak mátkát és mikor vésárt (*verișoara*), nem találtam egyértelmű magyarázatot, lehet, hogy ez is a szokás kopásával függ össze. A legtöbb helyen úgy tartják, hogy ki mit akart, azt váltott. Somoskán például *„ki milyent akart azt váltott. Mikor akartak váltani, kérdezte: mit váltunk? Azt mondja: válcsunk vésárt! A másik mondja: válcsunk mátkát! Válcsunk keresztet!"* Ez az asszony azonban pontosan számontartotta, hogy neki három *mátkája*, két *vésárja* és hat *keresztje* volt. Ugyanakkor a szomszédos Külsőrekecsinben úgy tartják, hogy *„akikkel rokonok voltunk, azokkal vésárt váltottunk, aki nem volt rokon, azzal mátkát."* Ez a magyarázat felveti a gondolatot, hogy itt tulajdonképpen a román verișoară *('unokatestvér')* szó belépéséről és elterjedéséről van szó, s ennek érzelmi, tartalmi hasonlósága miatt nem tudnak pontos különbséget tenni a *mátka* és a *vésár* fogalom között. Bizonyára ezért bukkan föl a tojásváltás mondókájába is a – Moldovában unokatestvér értelemben is használatos – *testvér* szó. A *kereszt* pedig fokozatosan elvesztette eredeti értelmét – a mátkaváltással létrejött műrokonságot „hitelesítő" idősebb barátnő funkcióját –, s lassan „lefokozódott" a mátka szinonimájává.

A mátkaváltás tehát fehérvasárnap, rendszerint a délelőtti misét követően történt meg a templom előtt, vagy máshol, az írott vagy csak festett tojásokkal. Régebben az volt az általános gyakorlat, hogy húsvétra annyi tojást festettek, hogy mátkázó vasárnapra is maradjon, de utóbb már ez a rend is fölborult: húsvétra is írtak tojást, vagy mátkaválátáskor is csak festettet cseréltek. Maga az aktus úgy történt, hogy a két lány (esetleg fiú) a tenyerét

[71] Így festett és írott tojás helyett előfordult, hogy *pászkát* adtak, illetve cseréltek (Kickófalva), *kókonyát* (Balusest), *gyümölcsöt, kozonákot* (Forrófalva), *inget, kendőt* (Jugán), *fésüt, inget, katrincát* (Szabófalva), *virágcsokrot* (Rotunda), *„pántfogókat"* – cipőket (Szabófalva) és – horribile dictu – *pénzt* (Rotunda).

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

összetéve *habargatta* a tojásokat, s közben elmondta a mátkaváltás hagyományos mondókáját, aminek többféle változata ismeretes.

Ez a mondóka is figyelemre méltó metamorfózison ment át s nagyon érdekes, hogy főként a Roman környéki csángók őrizték meg a hagyományosabbnak tűnő, kötöttebb formáját. Még érdekesebb, hogy ezen a környéken az egykori magyar anyanyelvet elvesztett csángó falvak is őrzik ezt az archaikusabb formát. A Bákó környéki falvak közül csak Magyarfaluban találtam egy romlottabb változatára, míg a többi településen már – mondhatni – csak romjaiban él az eredeti forma. A következőkben közlöm a valamennyi általam ismert változatot:

Ezend e világon vagyunk mátkászok, mász világro hugosszak. Domokos Pál Péter közli Szabófalváról ezt az alapváltozatnak tekinthető szöveget, amelynek egészen csekély eltérésű változatát (*Ezend a világon legyünk mátkászak, mász világon legyünk hugoszok)* magam is gyűjtöttem Balusesten, Kelgyeszten és Szabófalván.

Ezzel gyakorlatilag teljesen megegyezik a magyarul már nem tudó északi csángó falvakban ismeretes mondóka szövege: *Pe lumea asta să fim matci, pe cealaltă surori* (E világon legyünk mátkák, a másikon testvérek. –Acélfalva, Burjanest, Butea), illetve *În lumea asta sântem matcă pe cealaltă surori* (Ezen a világon mátkák vagyunk, a másikon testvérek – Jugán, Kickófalva). Hasonló a Magyarfaluban talált szöveg is: *Ezen a világon legyünk mátkások* (vésárosok), *más világon legyünk testvérek.*

Az ezután közölt szövegekben már érzékelhető a kötöttség bomlása. A Diószénben talált változat: *Ezen a világon leszel mátka, másik világon leszel vésár.* Lészpedről pedig: *Ha ezen a világon vótunk barátok, virisórák, a másik világon, meg ezen a világon es legyünk mátkásak.*[72] Magyarfaluból: *Vére, vére, hótig vére, hótunk után testvér.*[73]

Az eddig közölt szövegek még romlott formájukban is tartalmazzák a mátkaváltással megpecsételt kapcsolatnak azt a sajátosságát, hogy nem csak erre a világra, hanem a másikra is érvényes. A teljesség kedvéért közölt néhány további szövegben a kapcsolatnak ez a túlvilágra is szóló érvénye elvész: *Hótig kereszt, hótig mátka, hótig vésár* (Külsőrekecsin) és *Hótig mátka légy, hótig vésár légy* (Csík).

Külön téma a legények (fiúgyermekek) mátkaváltása. Teljesen egyértelmű, hogy legény a leánnyal fehérvasárnapon nem váltott mátkát. Megoszlanak a vélemények a tekintetben, hogy legény a legénnyel vált-e. Vannak

[72] Hegedűs 1952, 42.
[73] Hegedűs 1952, 260.

falvak (Jugán, Kelgyeszt, Lészped), ahol határozottan állítják, hogy ilyesmire nem került sor. Máshol inkább bizonytalankodva mondják, hogy elvétve ez is előfordult (pl. Butea, Lábnyik, Magyarfalu). Végül vannak települések, ahol úgy emlékeznek, hogy legények is váltottak egymással, de ritkábban mint a lányok (Balusest, Bogdánfalva, Klézse, Külsőrekecsin, Nagypatak, Szabófalva). A felsorolt településeket áttekintve teljesen világos, hogy sem földrajzi, sem pedig történelmi okokra nem lehet visszavezetni a legények közti „mátkaváltás" szokását, hanem itt is a hagyomány rendező elveinek, szigorú kötöttségeinek felbomlásáról van szó. Mi sem mutatja ezt jobban, mint hogy a legények közti, fehérvasárnapi tojásváltás eredményeként létrejött kapcsolatot kivétel nélkül mindenhol a románból átvett *vére, vérje, vérjeé* szóval jelölik, vagyis újonnan elterjedt szokásról van szó. Amint azt egy 1972-ben megkérdezett külsőrekecsini asszony meg is fogalmazta volt: *„Legények egymással is váltanak hótig vérjét, de ez inkább csak tréfás beszéd."*

Figyelemre méltó a leányok közti mátkaváltás hagyományos korhatárának rendje. Általában 12–16 esztendősek váltottak mátkát, elvétve hallunk 10 évesnél fiatalabbakról, vagy 16 évesnél idősebbekről is. Jobban eligazítanak etekintetben azok a megjegyzések, amelyek arról szólnak, hogy *„Kéthárom évig volt valaki mátkás korban, addig volt leány, annyit leányoskodtunk, mert 17 esztendősön már mentünk férjhez"* (Terebes), vagy: *„azok a leányok, akik már a táncba jártak, nem váltottak mátkát"*. A mátkaváltás tehát inkább a kislányok, süldő lányok szokása volt, akiknek még nem annyira járt a legényen az eszük. Mégsem tekinthetjük gyermekszokásnak a mátkaváltást, hiszen életreszóló kapcsolatot jelentett. Inkább a nagylánnyá válás folyamatát segítő kapcsolat volt az első időszakban, hiszen a csángók hagyományos családi életében a leány és anyja között nem volt olyan a viszony, aminek során a serdülő lány megkaphatta volna a nagylánysághoz, majd a férjhezmenéshez, asszonysághoz szükséges tudnivalókat. Ezt sokkal inkább várhatta fogadott keresztanyjától (váltott keresztanyja), vagy néhány esztendővel idősebb mátkájától.

Eredeti funkciójában erre szolgált a mátkaváltás során még szorosabbra fűzött leánybarátság. De nem csak erre. Azok, akik a húsvéti ünnepör végét jelentő fehérvasárnapon, a tojások összekoccantásának napján mátkát váltottak, egész életükben *mátká*nak szólították egymást. Lehet, hogy kapcsolatuk csak abban nyilvánult meg, hogy ha találkoztak, úgy szóltak egymáshoz: *Hova menc, mátka? Mit csáncs, mátka? Jössz-e, mátka? Mensz-e, mátka?* De gyakori volt, hogy *mátkáról komásodtak*, vagyis ha gyermekük szü-

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

letett, kereszteltek egymásnak s összekomásodtak. Sokan hangsúlyozták, hogy a mátkaváltás után olyanok voltak, mint két testvér. A pusztinai Timár J. Ilona pedig meghatódva mesélte, hogy nemrég meghalt náluk egy hetvenes éveiben járó asszony, s ő számontartja, hogy a mátkája milyen szépen megsiratta.

A TANULMÁNYBAN ELŐFORDULÓ HELYSÉGNEVEK

Acélfalva – Oțeleni
Balusest – Bălusesti
Bogdánfalva – Valea Seacă
Burjanest(Burjánfalva) – Buruinești
Butea – Butea
Csíkfalva – Ciucani
Diószén(Gyoszény) – Gioseni
Dózsa – Gheorghe Doja
Dzsidafalva – Adjudeni
Esztufuj – Stufu
Forrófalva – Faraoani
Frumósza – Frumoasa
Jugán – Iugani
Kelgyeszt (Kelgyest)– Pildesti
Kickófalva – Tetcani
Kicsiszalonc – Tărița
Klézse – Cleja
Külsőrekecsin – Fundu Răcăciuni
Lábnyik – Vladnic
Lészped – Lespezi
Magyarfalu – (Ungureni) Găiceana- Arini
Nagypatak – Valea Mare
Nisziporest – Nisiporești
Onyest – Onești
Pokolpatak – Valea Mică
Ploszkucény – Ploscuteni
Pusztina – Pustiana
Rotunda – Rotunda
Somoska – Șomușca

Szabófalva – Săbăoani
Szerbek – Floresti
Szitás – Nicorești
Tatros – Târgu Trotuș
Terebes – Trebiș Mărgineni
Traján – Traian
Trunk – Galbeni
Vizánta – Vizantea

IRODALOM

BÁLINT Sándor
1976 *Karácsony, húsvét, pünkösd.* Bp.
BOSNYÁK Sándor
1980 A moldvai magyarok hitvilága. *Folklór archívum 12.* Bp.
DOMOKOS Pál Péter
1941 *A moldvai magyarság.* Kolozsvár
1974 Dies concussionis avorum. *Ethn.* LXXXV. 384–389.
1981 *Bartók Béla kapcsolata a moldvai csángómagyarokkal.* Bp.
DÖMÖTÖR Tekla
1964 *Naptári ünnepek – népi színjátszás.* Bp.
FARAGÓ József
1996 A hejgetéstől az urálásig. *Honismeret 6.* 53–64.
GAZDA József
1993 *Hát én hogyne síratnám…* Bp.
HALÁSZ Péter
1973 A moldvai magyarok egy régi étele, a zsufa. *Ethn.* LXXXIV. 341–345.
1981 Magyarfalu helynevei. *Magyar Névtani Dolgozatok 19.* Bp.
FAZAKAS M. Izabella
1997 Az egyházi év ünnepei Bogdánfalvában. In. Pozsony Ferenc (szerk.):*Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 5.* Kolozsvár 324–341.
HEGEDŰS Lajos
1952 *Moldvai csángó népmesék és beszélgetések.* Bp.
ICHIM, Dorinel
1983 *Zona Etnografică Trotuș.* Buc.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

LÜKŐ Gábor

1936 A moldvai csángók I. A csángók kapcsolata az erdélyi magyarsággal. *Néprajzi Füzetek* 3. Bp.

1936a Moldva alapításának mondáihoz. *Ethn.* XLVII. 48–56.

MANGA János

1979 Húsvéti ünnepkör. *Néprajzi Lexikon* 2. Bp.

1980 Nagyhét. *Néprajzi Lexikon* 3. Bp.

NYISZTOR Tinka

1997 *Kései fordulat. Az étkezési kultúra újkori formáinak beépülése az 1960-as évektől egy moldvai faluban.* A táplálkozáskultúra változatai a 18–20. században. Kalocsa. 219–232.

POZSONY Ferenc

1994 *Szeret vize martján.* Moldvai csángómagyar népköltészet. Kolozsvár

TÁTRAI Zsuzsanna

1990 Jeles napok – ünnepi szokások. In. *Magyar Néprajz VII.* Bp. 102–264.

WICHMANN Györgyné

1907 A moldvai csángók szokásaiból. *Ethn.* XVIII. 287–294.

WICHMANN, Yrjő

1936 *Wörterbuch des ungarischen Moldauer-Nordcsángó- und Hétfaluer Csángódialektes nebs grammatikalisschen Aufzeichnungen und Texten aus dem Nordcsángódialekt.* Helsinki